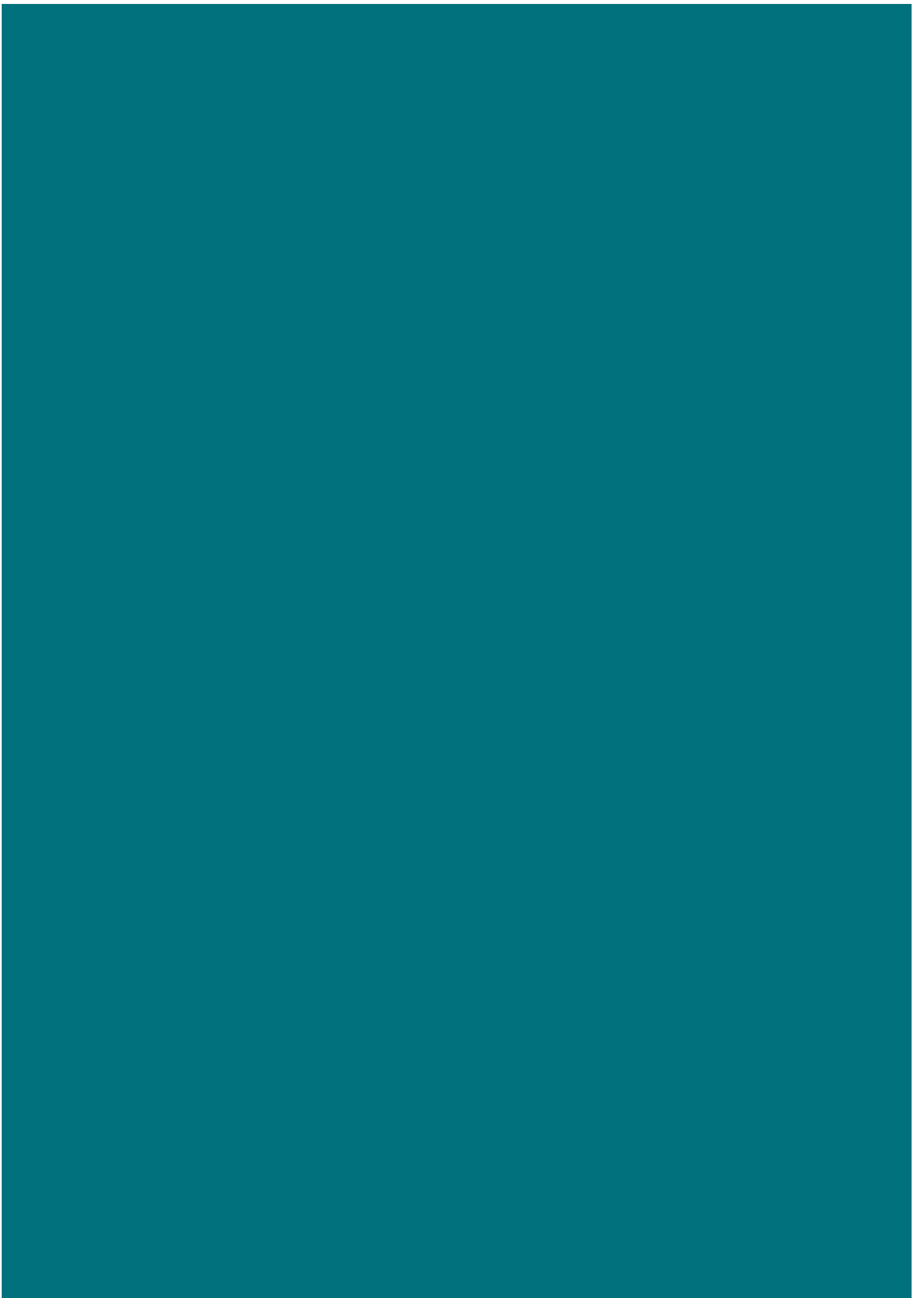

Kansanopistojen opinnollisen kuntoutuksen käsikirja

Sisällysluettelo

JOHDANTO	4		
1			
PERUSTEET - MISTÄ OPINNOLLISESSA KUNTOUTUKSESSA ON KYSYMYS?	6		
1.1 Opinnollisen kuntoutuksen määrittely ja peruskäsitteet	6		
1.2 Kohderyhmä	6		
1.3 Opinnollisen kuntoutuksen prosessi	7		
1.4 Henkilökohtainen oppimissuunnitelma	7		
1.5 Opiskelijan ohjaaminen	8		
2			
ERILAISEN OPPIJAN KOHTAAMISEN HAASTEET	9		
2.1 Oppimisvaikeudet	9		
<i>Mitä oppimisvaikeudet ovat?</i>	9		
<i>Oppimisvaikeuksien luokittelu ja oireet</i>	11		
<i>Yleisimmät oppimisvaikeudet</i>	12		
2.2 Aistivammat	14		
2.3 Liikuntavammat	16		
2.4 Kommunikaatio-ongelmat	17		
2.5 Kehitysvammat	18		
2.6 Autismin kirjo	19		
2.7 Elämänhallintaongelmat	19		
<i>Mitä on elämänhallinta?</i>	19		
<i>Elämänhallintaan vaikuttavia ongelmia</i>	20		
2.8 Erytyislahjakkaat	22		
2.9 Maahanmuuttajien oppimisvaikeudet	22		
3			
TUEN TARPEEN KARTOITTAMINEN JA OPPIMISEN TUKI	24		
3.1 Kartoittaminen	24		
3.2 Oppimisprosessia tukevat työtavat	26		
3.3 Opiskelijan tukeminen	26		
4			
KANSANOPISTOJEN VAHVUUDET	29		
4.1 Elinikäinen oppiminen	29		
4.2 Yhteisöllisyys ja internaatti	29		
4.3 Opintojen henkilökohtaistaminen	30		
4.4 Valtakunnallinen verkosto	30		
4.5 Yhteistyöverkostot	30		
5			
SUOSITUKSET JA KRITERIT OPINNOLLISESTA KUNTOUTUKSESTA KANSANOPISTOILLE	31		
LIITTEET	34		
Tuen tarpeen alkukartoitus ja konsultaatio	34		
Menetelmäpakki opistojen työn tueksi	35		
Resurssiopistot: Kansanopistojen ryhmittelyä osaamisalueiden mukaan	39		

Johdanto

Opinnollisen kuntoutuksen suositusta kansanopistoille rakennettiin ensimmäisen kerran 2000-luvun alkupuolella perustetussa kansanopistojen työryhmässä. Työskentely lähti liikkeelle Parlamentaarisen aikuiskoulutustyöryhmän mietinnöstä, jossa nostettiin keskiöön koulutuksellinen tasa-arvo ja yleissivistävän koulutuksen mahdollistaminen myös kaikkein heikoimmassa asemassa oleville. Yhteensä 14 opiston yhteistyönä koostettiin suositus kansanopistojen opinnollisesta kuntoutuksesta. Löydät silloisen suosituksen oheisesta osoitteesta <http://bit.ly/2eYaNXm>.

Vapaan sivistystyön ja kansanopistojen toimintatavoissa korostuvat opintojen henkilökohtaistaminen ja yhteisöllisyyteen kasvaminen. Nämä tukevat oppijan voimaantumista ja sosiaalista pääomaa. Elinikäinen oppiminen vapaan sivistystyön periaatteena korostaa yhdenvertaista mahdollisuutta koko elämän laajuiseen oppimiseen. Oppimisen esteet tulee voida huomioida ja opiskelijaa tulee tukea oppimisvaikeuksien tiedostamisessa ja omien vahvuuksien löytämisessä. Kansanopistoissa on yhä enemmän opiskelijoita, jotka tarvitsevat erilaista tukea opinnoissaan ja näin ollen kansanopistojen merkitys oppijoiden identiteetin rakentumisen tukemisessa sekä yksilöllisen opintopolun jäsentymisessä on kasvanut. Tämä asettaa myös osaamisvaatimuksia kansanopistojen henkilöstölle.

Opinnollinen kuntoutuminen vahvistaa opiskelijan omia oppimisen keinoja, joilla hän voi saavuttaa oman elämän tavoitteita sekä mahdollisuuksia toimia aktiivisena kansalaisena. Omien oppimisen vaikeuksien tiedostaminen ja toisaalta vahvuuksien löytäminen ovat keskeisiä asioita opinnollisen kuntoutumisen prosessissa. Kansanopistoissa onkin laajaa osaamista erilaisten oppijoiden ohjaamisessa. Toisaalta esimerkiksi kansanopis-

tojen esteettömyyttä koskevassa tutkimuksessa havaittiin selkeitä kehittämiskohteita opetuksessa ja ohjauksessa (Vapaan sivistystyön esteettömyystutkimus: <http://www.kynnys.fi/vse/>). Kehittämistyötä tuetaan kansanopistojen opinnollisen kuntoutuksen suosituksella (2014), joka on laadittu osana Opetushallituksen rahoittamaa kehittämishanketta. Opinnollisen kuntoutuksen suosituksen nimi muutettiin käsi-kirjaksi vuonna 2016, jolloin sen sisältöä myös täydennettiin monilta osin. Tätä täydennystyötä oli tekevässä työnsä ohella Opinnollisen kuntoutuksen kehittämisryhmä.

Osana Opetushallituksen rahoittamaa Kansanopistot erilaisten oppimispolkujen rakentajina -hanketta (2014) kehittämishankkeena työstettiin uudistettu Opinnollisen kuntoutuksen suositus kansanopistoille. Hankkeen työryhmään ovat kuuluneet vararehtori **Isa Bi-ese** Kuurojen kansanopistosta, erityisopetuksesta vastaava KM **Leila Eronen** Jamilahden kansanopistosta, kehitysvamma-alan ammattitutkinnosta vastaava lehtori, KM, **Tarja Myllylahti** Raudaskylän Kristillisestä Opistosta, maahanmuuttajakoulutuksesta vastaava lehtori, FM, laaja-alainen erityisopettaja, **Tiina Muukka** Lahden kansanopistosta, fysioterapeutti **Tarja Suokonautio** Lehtimäen opistosta sekä työryh-

män esittelijänä Suomen Kansanopistoyhdistyksen kehittämispäällikkö **Tytti Pantsar** ja sihteereinä projektisuunnittelija **Nina Welling** ja KM **Heidi Vesa**. Vuonna 2016 työtä jatkettiin Kansanopistoyhdistyksen kehittämissuunnitelmassa, johon kuuluivat edellä mainitut Isa Biese, Tiina Muukka, Tarja Myllylahti, Tytti Pantsar, toimintaterapeutti **Aino Mannismäki** (Lehtimäen opisto) ja ryhmää vetävä Heidi Vesa.

Tämä käsikirja on suunnattu kaikille kansanopistoille. Sitä voidaan hyödyntää niin erityisopistoissa, erityislinjojen järjestämisen tukena kuin kaikkien kansanopistojen opintolinjojen opetuksen tuen suunnittelussa. Opinollisen kuntoutuksen työryhmä on laatinut suosituksia kansanopistojen opinollisen kuntoutuksen laadukkaalle järjestämiselle. Suositukset täydentävät kansanopistojen laadunhallintasuositusta ja toimivat tukena, kun opistot arvioivat oman opistonsa toimintaa ja tunnistavat kehittämiskohteita. Käsikirja tarjoaa työkaluja ja menetelmiä kansanopistoille erilaisten oppijoiden kohtaamiseen ja oppimisen tukemiseen.

Käsikirjan lopussa liitteessä 3 on listattu kansanopistokentän osaamista erilaisissa oppimisen esteissä. Ajatuksena on täydentyvä lista, jonka avulla opistot voivat tunnistaa tietyn asiakokonaisuuden osaajia ja verkostoitua keskenään.

Lukijalle

Kansanopistojen opinollisen kuntoutuksen käsikirja on tarkoitettu yksilöllisen oppimisen tukemiseen. Kansanopistojen omaleimainen internaattipedagogiikka tarjoaa ainutlaatuisen oppimisympäristön, jossa opiskelijan erilaiset oppimisen tarpeet huomioidaan kokonaisvaltaisesti. Opinollinen kuntoutus voi olla monelle nuorelle uusi mahdollisuus oppimisen iloon.

Opinollisen kuntoutuksen käsikirja on tarkoitettu kansanopistojen opettajille ja koulutuksesta vastaavalle henkilöstölle. Se tarjoaa tietoa erilaisista oppimisen haasteista ja niiden luokittelusta sekä konkreettisia menetelmiä opiskelijan tukemiseen. Opinollinen kuntoutus on lisäksi palvelua, jota kansanopistot voivat kehittää ja tarjota erityisesti syrjäytymisvaarassa oleville nuorille. Palvelun laadun varmistamiseksi olemme laatineet erityiset kriteerit ja suositukset opinollisesta kuntoutuksesta kansanopistoille.

Suomen Kansanopistoyhdistys ry

1 Perusteet

– mistä opinnollisessa
kuntoutuksessa on kysymys?

1.1 Opinnollisen kuntoutuksen määrittely ja peruskäsitteet

Kansanopistojen Opinnollisen kuntoutuksen työryhmä on määritellyt opinnollisen kuntoutuksen kansanopistoissa sekä muut keskeiset käsitteet seuraavasti:

Psykososiaalisia voimavaroja

ovat kognitiiviset taidot, motivaatio, itsetuntemus, vuorovaikutustaidot, tunnetaidot ja kyky solmia sosiaalisia suhteita.

Oppimisvalmiuksilla

tarkoitetaan käsitystä itsestä oppijana, kykyä ymmärtää oppimiseen tarvittavia voimavaroja, oppimismotivaatiota ja jatko-opintovalmiuksia kokonaisuutena.

Elämännhallintataidoilla

tarkoitetaan taitoa suunnitella omaa elämäänsä ja kykyä toimia tavoitteellisesti. Elämännhallintataidot ymmärretään myös yksilön sisäiseksi voimavaraksi, tunteeksi mahdollisuuksista ja kyvyistä vaikuttaa omaan elämäänsä.

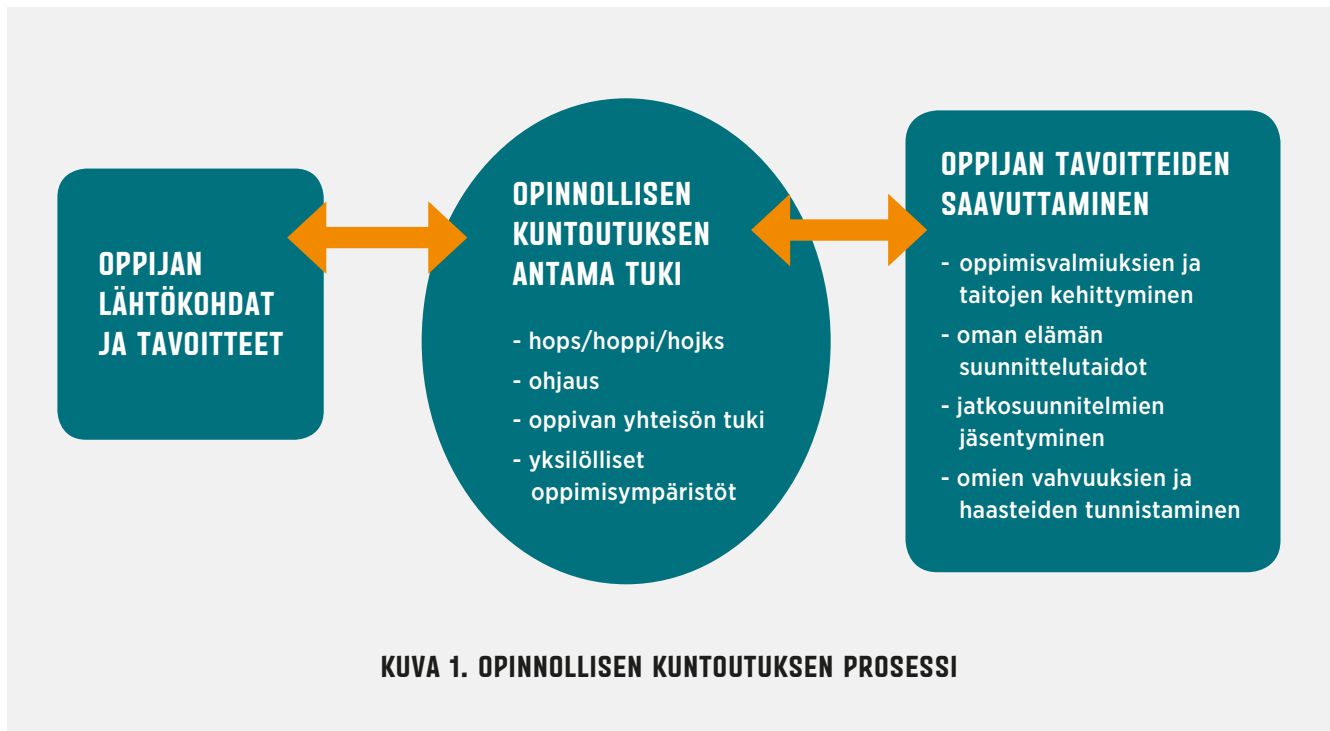
Opinnollinen kuntoutus on prosessi, joka kehittää psykososiaalisia voimavaroja, oppimisvalmiuksia ja oman elämän hallintaa. Opiskelija toimii prosessissa aktiivisena asettaen tavoitteita opiskelulle ja toimii niiden suuntaisesti sekä osallistuu oman oppimisensa arviointiin. Hän tulee tietoiseksi omista voimavaroistaan ja tuen tarpeistaan. Opiskelijan omia voimavaroja tuetaan ja vahvistetaan oppimisen keinoin. Voimaantumisen kautta opiskelija voi säilyttää tai saavuttaa asemansa yhteiskunnan tasavertaisena osallistuvana jäsenenä. Opiskelun tueksi tarvitaan yksilöllisiä ratkaisuja, jotka liittyvät oppimisympäristöön, opetusmenetelmiin, välineisiin tai oppimistapoihin.

Opinnollinen kuntoutus on menetelmällinen lähestymistapa ja sitä voidaan soveltaa riippumatta siitä, mikä on oppimisen sisältöalue tai opetettava ilmiö.

1.2 Kohderyhmä

Opinnollisesta kuntoutuksesta hyötyvät tuen tarpeessa olevat opiskelijat, joiden opiskelu on eri syistä keskeytynyt tai rajoittunut. Näiden henkilöiden oppimisessa on erilaisia esteitä tai sairastuminen on muuttanut heidän toimintakykyään tai elämäntilannettaan niin, että uudelleen

KUVA 1. OPINNOLLISEN KUNTOUTUKSEN PROSESSI

opiskelu on tarpeellista. Opiskelijalla saattaa olla oppimisen esteistä muodostunut oppimisvaje, mikä vaikeuttaa selviytymistä eteenpäin opinnoissa tai työelämässä. Ongelmat kertaantuvat omaan elämänhallintaan ja sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvissä tilanteissa sekä vaikeuttavat selviytymistä kansalaisena yhteiskunnassa.

Opinnollinen kuntoutus kansanopistoissa on pitkäkestoista koulutusta ja se voidaan organisoida kaiken opetuksen läpäiseväksi prosessiksi.

1.3 Opinnollisen kuntoutuksen prosessi

Opinnollinen kuntoutus tähtää oppimisvalmiuksien kehittämiseen ja sitä kautta yksilön toimintakyvyn parantumiseen. Opinnollisen kuntoutuksen prosessia voidaan tiivistetysti kuvata seuraavan kuvan avulla.

Opinnollisen kuntoutuksen prosessin lähtökohdaksi on oppija ja hänen yksilölliset oppimisvalmiu-

tensa ja toimintakykynsä. Opiston vastuulla on ottaa opetusryhmien muodostamisessa huomioon jokaisen opiskelijan oppimisen erilaiset lähtökohdat ja tarpeet. Opinnollisen kuntoutuksen prosessi käynnistyykin oppimisen esteiden kartoittamisella ja oppimistavoitteiden asettamisella. Prosessin päätavoitteena on muutos opiskelijan oppimisvalmiuksissa. Seuraavassa on kuvattu opinnollisen kuntoutuksen prosessin eri toimintoja. Osa niistä on toisiinsa lomittuvia ja yhtäaikaaisesti eteneviä.

1.4 Henkilökohtainen oppimissuunnitelma

Jokaiselle opiskelijalle laaditaan yhteistyössä henkilökohtainen oppimissuunnitelma (HOPS ja HOJKS tarvittaessa), jossa opinnollisen kuntoutuksen tavoitteet tarkennetaan pedagogisen arvioinnin perusteella, moniammatillista asiantuntemusta hyväksi käyttäen ja opiston pedagogisiin periaatteisiin pohjautuen.

Opinnollisen kuntoutuksen toimintaprosessiin kuuluu siis opinnollisen kuntoutuksen tarpeen arviointi, joka lähtee opiskelijan omista tavoitteista ja opinnollisen kuntoutuksen mahdollisuuksista vastata tavoitteisiin. Opintojen aluksi kartoitetaan opiskelijan mahdolliset oppimisen esteet. Tähän liittyviä menetelmiä kuvataan liitteessä 2. On huomattava, että kaikki esteet eivät tule esille opintojen alussa. Opinnollisen kuntoutuksen tavoitteena on opiskelutaitojen tunnistaminen ja ohjaaminen sekä oman elämänhallinnan, arkipäivän toiminnan ja itsenäisen elämän vahvistaminen. Onkin mielekästä, että opiskelija asettaa ja hyväksyy itse opiskelun tavoitteet opettajan/ohjaajan kanssa käydyn keskustelun yhteydessä. Sekä opiskelija että opinnollisen kuntoutuksen järjestäjä sitoutuvat tavoitteiden mukaiseen toimintaan. Suunnitelman tekeminen ja sen toteuttamisen ohjaaminen tukevat siirtymävaiheita, joissa opintojen keskeytymisen riski on suu-

”Elämönhallintataitojen ohjaamiselle on kansanopistoissa erinomaiset puitteet.”

rimmillaan. Prosessin tuloksena on myös suunnitelma jatko-opintoihin, työllistymiseen ja/tai itsenäiseen asumiseen, elämönhallintaan ja aktiiviseen osallistumiseen. Oppimissuunnitelmaa arvioidaan ja tarkistetaan prosessin aikana ja arvioidaan prosessin lopuksi.

1.5 Opiskelijan ohjaaminen

Ohjauksessa korostetaan opiskelijan yksilöllisyyttä ja rohkaistaan opiskelijaa tuomaan esille omia vahvuuksiaan ja tuetaan niitä. Opiskelijalle nimetään ja tiedotetaan henkilöt, jotka toimivat eri asioissa ohjaajina. Internaattipedagogiikan keinoin yleiseen ja yhteisvastuulliseen ohjaamiseen osallistuvat opiston kaikki työntekijät ja vertaisohjaajina voivat olla esimerkiksi toiset asuntolassa asuvat opiskelijat. Vertaisuus perustuu samankaltaisen elämänprosessin läpikäyneen ja eteenpäin selviytyneen opiskelijan mahdollisuuteen kannustaa prosessin alkuvaiheessa olevaa toista opiskelijaa. Opisto voi myös sopia vertaisohjaajamallista sekä järjestää sisäistä ohjausta vertaisohjaajille. Opistolla voi olla myös tutor-ohjausjärjestelmä.

Elämönhallintataidot ovat arkielämän jäsentämiseen ja hallitsemiseen liittyviä taitoja. Säännöllinen elämänrytmi, aikatauluissa pysyminen, sovitusta asioista kiinni pitäminen päivittäisten ja viikoittaisten asioiden suunnittelu jäsentävät opiskelijan elämää ja auttavat myös opiskelun suunnittelussa ja realistisessa etenemisessä. Elämönhallintataidot opitaan kokemuksen kautta, mutta niiden hallinnasta, onnistumisen kokemuksista tai kehittämisen haasteista käydään keskusteluja ryhmässä ja yksittäin. Tavoitteena on etsiä ratkaisuja tilanteisiin, jotka vaativat harjoittelua. Omien henkilökohtaisten elämönhallintataitojen lisäksi elämönhallintataidot laajenevat käytännön kansalaistaitoihin, kuten viranomaisasiointiin, oman talouden hallintaan (tulojen hankkiminen, verot, pankkiasiat) sekä yhteiskuntaan osallistumiseen ja vaikuttamiseen liittyviin valmiuksiin.

Sosiaalisten taitojen ohjaamisen tavoitteena on puolestaan vahvistaa yksilön selviytymistä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Sosiaalisia taitoja harjoitellaan opintojen aikana kohtaamalla erilaisia ihmisiä erilaisissa tilan-

teissa, vahvistamalla keskustelutaitoja, toisen kuuntelemisen taitoja, kannustamisen ja vastavuoroisuuden taitoja. Opetusmenetelminä voidaan käyttää erilaisia toiminnallisia menetelmiä, ryhmäytymistä, ongelmanratkaisutehtäviä, vertaistukea sekä sosiaalisen tuen ja verkostojen antamia mahdollisuuksia. Mahdollisilla ohjatuilla työssä oppimisen jaksoilla harjoitellaan työelämän sosiaalisia taitoja ja valmiuksia yhteistyöhön sekä työelämän rooleihin. Vuorovaikutustilanteet auttavat opiskelijaa jäsentämään kuvaa omasta itsestään ja ympäristön odotuksista.

Opinnollisen kuntoutuksen kohderyhmällä voi olla yksi tai useita oppimista vaikeuttavaa tekijää. Alla on kuvattu ja määritelty näitä tekijöitä, jotta niitä olisi helpompi ymmärtää ja valita eri tilanteisiin sopivia pedagogisia ratkaisuja. Lähteenä määrittelyssä on käytetty erityisesti Markku Jahnukaisen toimittama kirjaa Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa, 2012 sekä lisäksi muita lähteitä, jotka on mainittu erikseen kussakin kohdassa. Erilaisia ongelmakenttiä on pyritty kuvaamaan erityisesti suhteessa opiskelijan elämönhallintaan ja oppimisvalmiuksiin.

Erilaisen oppijan kohtaamisen haasteet

2.1 Oppimisvaikeudet

MITÄ OPPIMISVAIKEUDET OVAT?

Nykyarvion mukaan oppimisvaikeudet ovat erittäin yleisiä ja niitä arvioidaan olevan 3-10 prosentilla suomalaisista. Oppimisvaikeudet ilmenevät toiminnan ja käyttäytymisen tasolla hitaana ja poikkeavana taitojen omaksumisena ja ne estävät ikäryhmälle asetettujen oppimistavoitteiden saavuttamisen riittävästä opetuksesta huolimatta. Näistä oppimisvaikeuksista käytetään myös nimityksiä kapea-alaiset, erityiset tai spesifit oppimisvaikeudet.

Kapea-alaiset oppimisvaikeudet voidaan luokitella karkeasti ennen kouluikää havaittuihin ja kouluikässä ilmeneviin ongelmiin. Ennen kouluikää ilmi tulevat oppimisen ongelmat näkyvät tarkkaavaisuuden, kielen kehityksen, hahmottamisen, motorisen koordinaation ja sosiaalisten taitojen kehityksen pulmina tai niiden yhdistelminä. Lapsi saattaa saada tässä vaiheessa havaituista vaikeuksistaan lääketieteellisen diag-

noosin. Kouluikässä ongelmat näkyvät koulussa opettavien perustaitojen omaksumisessa, kuten lukemisessa, kirjoittamisessa ja laskemisessa, tai lapsen/nuoren toimintatyyliin vaikuttavina ja monissa eri tilanteissa haittaavina tarkkaavaisuuden sekä toiminnan suunnittelun ja ohjauksen vaikeuksina. Joskus oppimiseen liittyvät vaikeudet ovat niin lieviä, että niitä ei ole havaittu ennen kouluikää tai ne on arvioitu niin lieviksi, ettei lapsi ole saanut niihin erityistä tukea.

Kapea-alaisen oppimisvaikeuksien taustalla oletetaan olevan puutteita kognitiivisissa toiminnoissa, jotka johtuvat kehityksellisestä poikkeavuudesta aivojen toiminnallisessa järjestäytymisessä. Yleisesti ajatellaan, että tämä hermoston kehityksen poikkeavuus on monien eri tekijöiden päällekkäistymisen seurausta, missä myös biologisilla tekijöillä, kuten perinnöllisyydellä on merkittävä osuus. Lisäksi syntymää edeltävät, syntymän aikaiset ja välittömät syntymän jälkeiset tapahtumat voivat olla taustalla kyseisten oppimisvaikeuksien synnys-

”Kun oppiminen on haasteellista, tulee oppijan, kouluasteesta riippumatta, saada aina riittävää, oppimistaitoja vastaavaa opetusta ja tukea.”

sä. Nämä oppimisvaikeudet eivät johdu kehitysvammaisuudesta, neurologisesta vammasta tai sairaudesta eivätkä siitä, että lapsi ei ole saanut riittävän hyvää opetusta.

Oppimisvaikeudet voivat olla myös laaja-alaisia. Laaja-alaisista oppimisvaikeuksista puhutaan silloin, kun lapsen/nuoren suoriutuminen on monella oppimisen ja toimintakyvyn osa-alueella heikkoa. Nämä vaikeudet haittaavat hänen suoriutumistaan lähes kaikissa kouluoppimiseen liittyvissä asioissa ja vaikeuttavat selviytymistä myös arki- ja työelämässä. Laaja-alaisiin oppimisvaikeuksiin liittyy merkittävä syrjäytymisen ja mielen-terveysongelmien riski.

Oppimisvaikeuksia arvioi yleensä psykologi ja/tai toimintaterapeutti neuropsykologisin tai toimintaterapeuttisin tutkimuksin sekä erityisopettaja lukemis- ja kirjoittamisvaikeustesteillä. Oppimisvaikeuksia selvitetessä pohditaan myös, voivatko oppijan motivaatio, tunne-elämä, unen ja ravinnon määrä, oma tai perheen elämäntilanne tai opetukseen liittyvät asiat olla estämässä tai vaikeuttamassa lapsen/nuoren oppimista tai koulunkäyntiä. Näissä tapauksissa ei puhuta oppimisvaikeuksista vaan oppimista haittaavista tekijöistä.

LÄHTEET:

www.nmi.fi/oppimisvaikeudet
www.oppimisvaikeus.fi

Ahonen, T., Siiskonen, T. & T. Aro. 2001. Sanat sekaisin. Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluikässä. PS-kustannus.

Kairaluoma, L., Ahonen, T., Aro, M., Kakkuri, I., Laakso, K., Peltonen, M. & K. Wennström, (toim.). 2008. Luke-malla ja tekemällä. Niilo Mäki Insti-tuutti.

Paananen, M., Aro, T., Kultti-Lavikainen, N. & T. Ahonen. 2008. Oppimisvaikeuk-sien arviointi: psykologin, opettajien ja vanhempien yhteistyötä. Niilo Mäki Instituutin julkaisuja Kummi 4.

Kirjallisuutta:

Korkeamäki, J., Reuter, A. & S. Haa-pasalo. Aikuisten oppimisvaikeuksien tunnistaminen, arviointi ja kuntou-tus. Kuntoutussäätiön työselosteita 4/2010.

Luotoniemi, E., Numminen, H., Sokka, L. & U. Vedenkannas. 2009. Muistan, siis osaan. Niilo Mäki Instituutin julkai-suja 6.

Lyytinen, H., Ahonen, T., Korkman, M., & T. Riita., (toim.). 2005. Oppimisvai-keudet.

Neuropsykologinen näkökulma. WSOY.

Moilanen, K. 2007. Yli esteiden. Oppi-misvaikeudet ja vieraat kielet. Tammi.

Närhi, V., Kuikka, P. & H. Seppälä., (toim.). 2010. Laaja-alaiset oppimis-vaikeudet. Niilo Mäki Instituutti.

Räsänen, P., Kupari, P., Ahonen, T. & P. Malinen. 2004. Matematiikka - näkö-kulmia opettamiseen ja oppimiseen. Niilo Mäki Instituutti.

Takala, M. & E. Kontu. 2008. Lukivai-keudesta lukitaitoon. Yliopistopaino.

OPPIMISVAIKEUKSIEN LUOKITTELU JA OIREET

1. LUKEMIS- JA/TAI KIRJOITTA-MISVAIKEUS (LUKIVAIKEUS, DYSLEKSIA):

Lukemisen vaikeus:

- lukeminen hidasta ja vaivalloista
- sanojen väärin lukeminen
- rivien seuraaminen hankalaa, rivit hyppivät lukiessa
- väsyminen, pään ja silmien särkyä lukiessa
- ääneen lukeminen vastenmielistä

Kirjoittamisen vaikeus:

- tavallista runsaammat kirjoitusvirheet (esim. kirjaimia puuttuu tai ne vaihtavat paikkaa, vokaaalien kesto ja kaksoiskonsonantit vaikeita, tavuja, sanan loppuja ja sanoja jää pois)
- hidas ja heikosti automatisoitunut kirjoitustaito
- kirjaimet/äänteet sekaantuvat
- kirjoitussäännöt hankalia: yhdys sanat, isot ja pienet kirjaimet, välimerkit
- käsiala kömpelöä

Luetun ymmärtämisen vaikeus:

- luetun ymmärtäminen hankalaa
- yksityiskohtien muistaminen heikkoa
- kokonaisuusien hahmottamisen vaikeaa
- olennaisen löytäminen työstä
- monivaiheisten kirjallisten ohjeiden seuraaminen ja muistaminen vaikeaa
- hidas tai hätäinen lukeminen ja siitä johtuva vaikeus ymmärtää lukemaansa

2. MATEMATIIKAN OPPIMISEN VAIKEUS (DYSKALKYLIA):

- peruslaskutoimitusten vaikeudet (esim. kerto- ja jakolasku)
- numeroiden puuttuminen tai paikan vaihtaminen
- laskutoimitusten järjestyksen ongelmat

- mittamerkinnot hankalia
- avaruudellisessa hahmottamisessa voi olla vaikeuksia
- sanallisten tehtävien ymmärtämisen ongelmat

3. VIERAAN KIELEN OPPIMISVAIKEUS:

- lukemisessa: hitaus ja virheellisyys
- oikeinkirjoittamisessa
- sanaston oppimisessa: mieleen painaminen ja kirjoitus- ja ääntöasun eron oppiminen vaikeaa
- kieliopissa: sääntöjen omaksuminen ja muistaminen hankalaa
- luetun ymmärtämisessä
- kuullun ymmärtämisessä: sanahahmot eivät erotu toisistaan

4. KIELENKEHITYKSEN VAIKEUDET:

- hankaluudet toimia annettujen ohjeiden mukaan
- annettujen ohjeiden toistaminen ei onnistu
- vaikeudet luetun ymmärtämistä vaativissa tehtävissä
- haluttomuus tai vaikeus ilmaista itseään puhumalla
- ilmaisujen niukkuus
- sanojen löytämisen vaikeudet
- sanojen korvaamiset kiertoilmaisulla

Diagnosoituna: Kielellinen erityisvaikeus (dysfasia)

5. TARKKAAVUUDEN JA TOIMINNAN OHJAUKSEN ONGELMAT:

- tarkkaavuuden ylläpitämisen vaikeus ponnistelua vaativissa tehtävissä
- tarpeeton liikehtiminen
- omiin ajatuksiin vaipuminen
- häiriöherkkyys
- lyhytjänteisyys
- ohjeiden seuraamisen ja mielessä pitämisen hankaluus

- toiminnanohjauksen vaikeus
- oman toiminnan suunnittelun ja tehtävien aloittamisen ongelmallisuus
- juuttuminen työskentelyssä
- suoritus vaihtelee vireys- ja tunnetilan mukaan

Diagnosoituna: ADHD tai ADD

6. VISUAALISEN HAHMOTTAMISEN VAIKEUS:

- etäisyyksien, suuntien ja paikan arviointi
  - suuntien hahmottaminen: oikea ja vasen sekoittuvat, samoin ilmansuunnat
  - etäisyyksien ja esineiden sijainnin hahmottaminen
  - suunnistaminen kartan avulla, reittien muistaminen
- esineiden ja symbolien tunnistamisen vaikeus
- kellonaikojen ja päivämäärien sekaantuminen
- työkalujen käyttö ja laitteiden toimintamekanismien hallinta
- monimutkainen piirtäminen mallin mukaan työstä

7. MOTORISET VAIKEUDET:

- kirjoittamisen vaikeudet (kirjainten muoto ja koko, voiman käyttö)
- tarkat, näppäryyttä vaativat tehtävät hankalia
- liikkuminen ongelmallista (askel- ja liikesarjat)
- liikkeiden aloittaminen ja rytmisyys haasteellista (esim. palloilulajit ja tanssiminen)
- liikuntalajien oppiminen vaivalloista
- monivaiheisten toimintojen suorittaminen vaikeaa
- motorisen suorituksen vaihtelu tilanteesta toiseen suurempaa
- kömpelyys arjen toiminnoissa

YLEISIMMÄT OPPIMISVAIKEUDET

Lukemis- ja kirjoittamisvaikeus

Lukemis- ja/tai kirjoittamisvaikeus on yksi yleisimmistä oppimisvaikeuksista, sitä esiintyy 3 - 6 prosentilla väestöstä. Siitä käytetään myös nimityksiä lukivaikeus, lukihäiriö ja dysleksia. Lukivaikeus on perinnöllinen, monitekijäinen kehityksellinen häiriö, jonka taustalla on useampia altistavia geenejä ja ympäristötekijöitä. Tästä syystä vaikeudet ovat myös yksilöllisiä ja ilmenevät monin eri tavoin. Lukivaikeudelle on tunnusomaista ongelmat tarkassa ja/tai sujuvassa lukemisessa ja oikeinkirjoituksessa. Se voi esiintyä pelkkänä lukemisen vaikeutena, kirjoittamisen ongelmana tai molempien yhdistelmänä. Nykäsityksen mukaan lukivaikeudet johtuvat kielen äänteellisen aineksen havaitsemisen ja käsittelyn ongelmista aivoissa (heikko fonologinen prosessointikyky), mikä vaikeuttaa sanojen ja äänteiden tunnistamista ja mieleen palauttamista. Lisäksi kielellisen lyhytaikaisen työmuistin heikkous vaikeuttaa äänteiden ja numerosarjojen mielessä pitämistä. Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeudet eivät johdu älykkyydestä, näön heikkoudesta tai visuaalisen, näköaistiin perustuvan hahmottamisen vaikeudesta.

Lukivaikeudet ilmenevät nuoruus- ja aikuisiässä usein hitaana ja virheellisenä lukemisena, hitaana kirjoittamisena ja oikeinkirjoittamisen vaikeutena sekä heikkona kirjallisenä ilmaisuna. Lisäksi lukivaikeuteen saattaa liittyä sanan merkityksen tai lauserakenteisiin liittyvien taitojen heikkoutta. Lukemisen perusongel-

mista voi seurata vaikeuksia luetun ymmärtämisessä ja haluttomuutta lukea, jolloin sanavarasto ja yleistietous voivat jäädä suppeiksi. Näin ollen lukivaikeudet voivat hankaloittaa esimerkiksi opiskelua: laajojen aihealueiden ja käsitteiden mieleen painamista ja ymmärtämistä, vieraitten kielten oppimista tai matemaattisten taitojen hallitsemista. Nuorella tai aikuisella, jonka lukivaikeutta ei ole diagnosoitu, voi olla ongelmistaan johtuen keskittymisvaikeuksia ja alisuoriutumista opinnoissaan tai työtehtävissään.

Lukivaikeudet eivät häviä iän myötä, mutta niitä voidaan lieventää opetuksella, kuntoutuksella, lukukokemuksilla sekä yleistiedon ja sanavaraston laajentamisella. Tutkittaessa aikuisten kokemuksia oppimisvaikeuksien kanssa selviytymisestä on havaittu erilaisia suojaavia tekijöitä. Itsetuntemus, sinnikkyys ja sosiaalisen tuen hyödyntäminen sekä ongelmien syiden selvittäminen ovat auttaneet lukivaikeuksisia aikuisia selviytymään erilaisten tilanteiden vaatimuksista.

Kielellinen erityisvaikeus

Kielellinen erityisvaikeus (dysfasia, SLI = specific language impairment) tarkoittaa, että puheen ja kielen kehitys on ollut lapsuudessa viivästynyt tai poikkeava: puhe on kehittynyt hitaasti, sanavarasto ei ole laajentunut normaalia vauhtia, lauseiden muodostaminen on voinut olla vaikeaa ja lapsella on saattanut olla paljon itse keksittyjä sanoja sanavarastossa.

LÄHTEET:

www.oppimisti.fi
www.kuntoutusportti.fi

Ahvenainen, O. & E. Holopainen. 2005. Lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet. Special Data Oy

Kairaluoma, L., Ahonen, T., Aro, M., Kakkuri, I., Laakso, K., Peltonen, M. & K. Wennström, (toim.). 2008. Lukemalla ja tekemällä. Niilo Mäki Instituutti.

Kielellisiä erityisvaikeuksia arvioidaan olevan 1-7 prosentilla ihmisistä määrittelytavasta riippuen. Vaikeudet johtuvat oletettavasti häiriöistä havainto- ja muistitoiminnoissa, kuten kuulonvaraisessa havaitsemisessa ja tiedonkäsittelykyvyssä. Ensisijainen syy kielellisiin erityisvaikeuksiin ovat perintötekijät, mutta myös ympäristö ja ihmissuhteiden vuorovaikutuksen laatu vaikuttavat niiden ilmenemiseen.

Kielelliset erityisvaikeudet ilmenevät kielen tuottamisessa, ymmärtämisessä tai molemmissa. Tavallisimmin vaikeuksia on äännejärjestelmän, sanaston sekä kieliopin omaksumisessa ja hallinnassa. Vaikeuksia voi olla myös kielen käyttämisen taidoissa. Ilmenemismuodot vaihtelevat yksilöllisesti.

Arkielämässä tarvittavat kielelliset taidot saattavat korjaantua kouluihkään mennessä, mutta kouluoppimisessa vaikeudet näkyvät usein kielen ymmärtämisessä, kielellisessä päättelyssä ja käsitteiden ymmärtämisessä. Kielellisiin vaikeuksiin saattaa myös liittyä lukemis- ja kirjoittamisvaikeus (lukivaikeus) sekä myöhemmin nuoruudessa vieraiden kielten oppimisen ongelmia. Nuoren itsenäistymisen näkökulmasta on tärkeää huomioida kielihäiriön vaikutukset sosiaalisissa, ihmissuhteisiin liittyvissä taidoissa, arjen hallinnassa sekä kouluttautumiseen ja työllistymiseen tarvittavissa taidoissa.

Kielihäiriöisen nuoren oppimista voidaan tukea monin eri tavoin. Ymmärtämistä tukevat esimerkiksi selkeä puhe, lyhyet lauseet, olennaisten asioiden korostaminen,

opetettavan aineksen jäsentäminen ja uusien käsitteiden havainnollistaminen konkreettisilla esimerkeillä. Itseilmaisua ja vuorovaikutusta voidaan tukea muun muassa rauhallisella oppimisympäristöllä, auttamalla jäsentämään ja ilmaisemaan omia ajatuksia sekä vähentämällä kirjallisen ilmaisun määrää ja rohkaisemalla kysymään.

Tarkkaavuushäiriö

Tarkkaavuushäiriölle on tunnusomaista tarkkaamattomuus (vaikeus kohdistaa tarkkaavaisuus kussakin tilanteessa olennaisiin asioihin), impulsiivinen käyttäytyminen (vaikeus harkita tekemisiään tai sanomisiaan eri tilanteissa) ja motorinen levottomuus (vaikeus olla aloillaan). Tarkkaavuuden häiriöstä käytetään myös nimityksiä aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö, tarkkaavuus- ja yliaktiivisuushäiriö sekä ADHD (attention deficit and/or hyperactivity disorder). Tarkkaavuuden häiriöstä, johon ei liity yliaktiivisuutta, käytetään toisinaan nimitystä ADD (attention deficit disorder).

ADHD on neurobiologinen aivojen kehityksellinen häiriö, jonka syntyyn vaikuttavat perinnölliset tekijät, raskauteen ja synnytykseen liittyvät tekijät sekä psykososiaaliset tekijät. Perinnöllisillä tekijöillä ja aivojen välittäjäaine dopamiinin aineenvaihduntaa säätelevillä geeneillä on keskeinen rooli tarkkaavuuden ongelmassa. Tarkkaamattomuutta ja ylivilkkautta voi esiintyä myös muista syistä johtuen. Tällöin kyseessä ei ole tarkkaavuushäiriö. Häiriötä

LÄHTEET:

www.aivoliitto.fi

www.nmi.fi

Aro, T., Siiskonen, T. & T. Ahonen, (toim.). 2007. Ymmärsinkö oikein? Kielelliset vaikeudet nuoruusiässä. PS-kustannus.

diagnosoitaessa huomioidaan aina mahdollisten taustalla olevien syiden lisäksi oireiden laajuus (ICD-10- ja DSM-5 -tautiluokituksen kriteerit), haitta-aste, kesto (vähintään puoli vuotta) ja esiintyminen eri ympäristöissä, kuten kotona, harrastuksissa, koulussa ja työpaikalla.

ADHD:n oirekuva muuttuu iän myötä: ylivilkkausoireet ja impulsiivisuus lievenevät, mutta tarkkaavuuden ongelmat ovat pysyvimpiä. Mieliala- ja ahdistuneisuushäiriöt ovat tavallisia ADHD -nuorilla kuin muilla nuorilla. Tarkkaavuushäiriöön liittyy myös tavanomaista suurempi riski päihteiden väärinkäyttöön nuoruusiässä. Aikuisuudessa tarkkaamattomuuden ohella korostuu usein oman toiminnanohjauksen ongelmat eli kyvyttömyys toteuttaa tavoitteellista toimintaa tilanteen vaatimusten mukaisesti. Nämä ongelmat voivat aiheuttaa suurtakin haittaa päivittäisissä toiminnoissa, opinnoissa ja työelämässä. Aikuisväestöllä tarkkaavuushäiriön esiintyvyys on noin 2-5 %.

Koska tarkkaavuushäiriö hankaloittaa jokapäiväistä elämää, ympäristöön liittyvät tukitoimet ovat olennaisia ADHD -nuoren tukemisessa. Opiskelutilanteessa häntä auttavat muun muassa opetuksen johdonmukaisuus, huomion ohjaaminen olennaiseen, tavoitteiden ja työvaiheiden selkeä määrittely, aikataulutuksen opetteleminen, ylimääräisten ärsykkeiden karsiminen ympäristöstä ja tehtävämateriaaleista sekä yhden asian tekeminen kerrallaan. Lääkitys ja vertaistuki voivat olla myös omalta osaltaan auttamassa elämässä selviytymisessä. Tukimuodot tulee järjestää aina yksilöllisten tarpeiden mukaan.

2.2 Aistivammat

KUULOVAMMA

Kuulovammaiset voidaan jakaa kahteen pääryhmään: huonokuuloisiin ja kuuroihin. Huonokuuloisia ovat ne, jotka selviävät kommunikoinnista puheella, huuliolukua ja kuulolaitetta apunaan käyttäen. Kuurot taas käyttävät näköön perustuvaa viestintää, pääasiassa viittomakieltä ja kirjoittamista. Kuurot voidaan ryhmitellä kolmeen ryhmään kuulovamman alkamisajankohdan mukaan: 1) Jos lapsi syntyy kuurona tai kuuroutuu ennen puheen oppimista, pidetään häntä varhaiskuurona jolloin hänen ensikielensä on yleensä viittomakieli. 2) Puheen oppimisen jälkeen kuulonsa menettänyttä sanotaan kuuroutuneeksi. Tällaisen henkilön ensikieli voi olla viittomakieli tai puhuttu kieli 3) Vanhuudessa kuulonsa menettäneet ovat vanhuuden kuuroja. Lisäksi on kuulovammaisia, joilla on kuulovamman lisäksi yksi vaikea-asteinen vamma tai muita vammoja tai sairauksia.

Koska kuulokoje vahvistaa sekä puheen että ympäristön melun, on tärkeää tehdä kuunteluolosuhteet työskentely-ympäristössä mahdollisimman hyväksi. Taustamelu ja kaiku on minimoitava. Monesti kuulemistta helpottaa induktiosilmukka, joka mahdollistaa kuulolaitteen T-asetnon käytön. Kuulolaitte vahvistaa T-asetnossa vain mikrofonin puhutun äänen. Kuulovammaisille puhujan huulion näkeminen on erityisen tärkeää, siksi on hyvä asettaa siten, että puhujan kasvot ovat helposti nähtävissä. Kuurojen yhteydenpitoa toisiin ihmi-

LÄHTEET:

www.adhdtutuksi.fi

www.kaypahoito.fi

Aro, T. & V. Närhi. 2003. Tarkkaavaisuushäiriöinen oppilas koululuokassa. Niilo Mäki Instituutin julkaisuja Kummi 2.

siin helpottavat tekstiviestit matkapuhelimella tai varsinaisella tekstipuhelimella sekä sähköposti. Tulkkipalvelu on monelle kuulovammaiselle tärkeä. Tarpeen mukaan kuulovammaiset voivat käyttää viittomakielen tulkkia, kirjoitustulkausta, sormiaakkosviestintää, puhetulkausta tai viitottua puhetta. Vammaispalvelulaki (1987) edellyttää kuntien järjestävän tulkkipalvelua vaikeasti kuulovammaisille, kuulo-näkövammaisille ja puhevammaisille. Asetus (759/87) selvittää, että tulkkipalveluja on järjestettävä kuuroille vähintään 120 tuntia vuodessa sekä opiskelua varten "...siinä laajuudessa kuin henkilö välttämättä tarvitsee niitä selviytyäkseen opinnoistaan."

Kuurosokea henkilö ei kykene kompensoimaan kuulonsa puutteita näöllä eikä näkönsä puutteita kuulonsa avulla. Harva kuurosokea on täysin kuuro tai täysin sokea, hänellä voi olla näön- ja/tai kuulonjäänteitä. Lievissä tapauksissa voidaan puhua kuulo-näkövammaisesta. Jäljellä olevan kuulon ja näön määrästä riippuu, millainen kommunikaatiokeino on paras. Puhe kuulolaitteen ja huulioluvun avulla sopii osalle, osa hyötyy viittomakielestä näön avulla, osa kädestä käteen viittomista. Kirjainten käyttö kommunikoinnissa sopii monelle. Suurilla tikkukirjaimilla kirjoittaminen auttaa heikosti näkeviä, suuraakkosilla käteen kirjoittaminen taas kuulonsa ja näkönsä menettäneille. Sokea voi lukea pistekirjoitusta sormilla tuntoaistin avulla ja kuulonsa menettänyt voi käyttää sormiaakkosia.

Uutena ja lisääntyvänä kuulovamman muotona ovat sisäkorvaistutteen saaneet (ns. implantoidut) henkilöt. Heistä valtaosa toimii pu-

hekielellä, mutta kuulon taso voi vaihdella huomattavasti, ja he saattavat tarvita samanlaisia järjestelyjä kuin huonokuuloiset. Lisäksi osa heistä käyttää viittomakielen tulkkia.

NÄKÖVAMMA

Näkövamma vaikuttaa monella eri tapaa lapsen ja nuoren kehitykseen kuten vuorovaikutuksen-, kommunikaation-, motorisen-, tilakäsitteiden-, ja esineiden pysyvyyden käsitteen ja eri taitojen kehittymiseen. Lapsen ja nuoren näöstä tarvitaan yksityiskohdalliset tiedot, joita havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti koulussa neljällä toimialueella: 1) kommunikaatiossa, 2) liikkumisessa, 3) päivittäisissä toiminnoissa ja 4) tarkoissa lähitehtävissä, kuten lukemisessa ja kirjoittamisessa.

Näkövammaisten kohdalla tulee erityisesti ottaa huomioon opiskelu- ympäristöt ja niiden kaikuominaisuudet suunnistamiseen ja opetuksen seuraamiseen. Näkövammaiselle opiskelijalle tulee rakentaa rauhallinen kuuntelu-ympäristö, jotta hän ei joudu tarpeettoman paljon pinnistelemaan opetuksen seuraamiseksi. Opettajan ja muiden luokassa toimivien ohjaajien on hyväksyttävä ja otettava huomioon nämä erilaiset tarpeet näkövammaisten opiskelijoiden kohdalla.

Heikkonäköisen tai sokean erityistaidot ovat osa näkövammaisten erityisopetusta, jotka tulisi kuulua lapsen henkilökohtaiseen opetuksen järjestämistä koskevaan suunnitelmaan (HOJKS). Opiskeluun mitoitettua aikaa tulisi myös arvioida näkövammaisten osalta pidemmäksi, sillä opiskelutekniikat ovat hitaampia.

LÄHTEET:

Jahnukainen, M., (toim.). 2012. Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. Vastapaino.

”CP-vamma (Cerebral Palsy) on yleinen diagnoosi, joskaan se ei ole perinnöllinen.”

2.3 Liikuntavammat

Liikuntavammat määritellään lievistä vammasta hyvin vaikeaan vammaan, jotka aiheutuvat aivojen, selkäytimen, lihasten, luiden tai nivelten puutoksista tai toiminnanvajaavuuksista. Vammat ilmenevät mm. motoriikan, hahmotuksen ja/tai kielen erityisvaikeuksina. Aivoperäistä liikuntavammaisuutta on eniten. Vammat ovat joko synnynnäisiä tai kasvu- ja kehitysiässä ilmenneitä. Toimintakyvyn rajoituksia syntyy tapaturmien jälkitiloina, joista selkäydinvammat ovat näistä luonteeltaan pysyviä.

Varsinaisen vamman ohella on myös lievästi kömpelöitä oppilaita, joilla saattaa olla häiriöitä oman kehon hahmottamisessa sekä visuaalisessa ja auditiivisessa hahmottamisessa. Lisäksi heillä saattaa esiintyä hyperaktiivisuutta. Nämä oppilaat opiskelevat pääosin tavallisilla luokilla, mutta he tarvitsevat erilaisia tukitoimenpiteitä. Lihassairauksia puolestaan vaurioittavat ensisijaisesti jotakin motorisen yksikön osaa ja niihin saattaa liittyä oppimisen vaikeuksia. Reumasairaudet aiheuttavat yleiskunnon ja suorituskyvyn heikkenemistä, mikä vaikuttaa osaltaan koulunkäyntivaikeuksiin.

CP-vamma (Cerebral Palsy) on yleinen diagnoosi, joskaan se ei ole perinnöllinen. CP-vamma voi olla hyvin vaikea-asteinen tai näkyvä lieväntoimintana, horjuvuutena kävelyssä tai istumisessa tai liikkeiden epätarkkuutena. Vain hyvin harvoin CP-vammaisella on vain motorinen vamma, sillä lähes aina esiintyy lisävammoja, perusvammaan liittyviä rakenteelli-

sia muutoksia tai toimintahäiriöitä. Muita CP-vammaisilla elämää vaikeuttavia haittoja ovat kommunikaatio-ongelmat, tuntohäiriöt, epileptiset kohtaukset, näkövammat, kuulon alentuma, hahmotushäiriöt, suun alueen liikehäiriöt ja älyllistä kehitysvammaisuutta. Lisäksi heillä esiintyy psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia.

Hahmotukseen liittyviä ongelmia, jotka opetuksessa tulee huomioida

- hienomotoriikan vaikeus, esim. kynäotteessa ja tarkoissa käsien käyttöä ja näppäryyttä vaativissa tehtävissä.
- karkeamotoriikan vaikeus, esim. kömpelyys tai hitaus, liikkeiden hallinta on vaikeaa.
- silmän ja käden yhteistyö ja hahmottamisen vaikeus, esim. hankaluus laitteiden ja työskentelyvälineiden käytössä.

Opetuksessa/ ohjauksessa huomioitavia asioita:

- kysy ohjattavalta itseltään minikälaisia apuvälineitä hän tarvitsee liikkumiseen tai tehtävien tekemiseen.
- tarkista ympäristön esteettömyys ja ergonomia, käyttöön ympäristönhallintalaitteita mahdollisuuksien mukaan.
- suunnittele ja sovelle sopivat harjoitukset ja jousto sekä rytmitys tehtävien tekemiseen.
- käytä tarvittaessa henkilön omaa kommunikoinnin apukeinoja ohjeiden tukena.

LÄHTEET:

Jahnukainen, M., (toim.). 2012. Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. Vastapaino.

Opinnollisen kuntoutuksen suosituksen työryhmä. 2014.

- kuvalliset / kirjalliset ohjeet (pictot, AAC).
- tietotekniikka apuna (iPad, kosketusnäyttö)
- varmista ovatko suunta- ja aikakäsitteet hallinnassa. Oikea-vasen, edessä-takana, ylhäällä-alhaalla, ennen-jälkeen, huomenna, toissa päivänä, ensi kuussa.
- havainnollista muoto-, suunta-, asento-, ja etäisyyskäsitteet mahdollisimman konkreettisesti kädestä pitäen.
- keskittymistä parantavia ja rentouttavia toimenpiteitä mahdollisuuksien mukaan päivän ohjelmaan. Näitä voivat olla esim. ratsastus, uinti, MoPa harjoitukset.

Yksilöllisten menetelmien osuus on liikuntavammaisilla suurempi, sillä kaikille laaditaan omat HOJKS:t, joiden perusteella kullekin oppilaalle valitaan sopivat menetelmät ja apuvälineet.

2.4 Kommunikaatio-ongelmat

Kommunikoinnin ja kielen kehityksen perusta rakentuu jo varhaislapsuudessa hermoston, aistien ja motoriikan yhteistoiminnasta. Keskeistä on myös varhaisen vuorovaikutuksen toimivuus ja se, kuinka kiinnostava ja kehitystä eteenpäin houkutteleva lapsen vuorovaikutusympäristö on.

Valtaosa puhehäiriöistä korjaantuu itsestään, mutta joskus lapsella on useita, puheen ymmärrettävyyttä haittaavia äännevirheitä tai oireita joistakin muista puheen ja kielen häiriöistä. Korjaamattomina nämä fonologiset ongelmat haittaavat vakavasti lukemaan ja kirjoittamaan oppimista ja siten myös muita kouluoppimisen mahdollisuuksia sekä myöhempiäkin opintoja. Erityisistä kielihäiriöistä käytetään myös nimityksiä dysfasia, dysfaattinen häiriö, puheen ja kielen kehityksen erityisvaikeudet tai kehitykselliset kielihäiriöt.

Onnettomuuden seurauksena syntynyt kalloamma, aivokasvain tai muu aivojen toimintaa vaurioittava sairaus voi johtaa ns. hankittuun kielihäiriöön, afasiaan. Tällöin ihminen on menettänyt jo hallitsemansa kielelliset taidot kokonaan tai osittain.

Puheen sujuvuuteen liittyvät ongelmat ilmenevät änkytyksenä ja sokeltavana puheena. Tällöin puheessa toistuu äänneet, tavut tai sanat ja niitä venytetään, tai ne lukkiutuvat. Änkytykseen liittyy myös apusanojen käyttöä, välttelyä, myötäliikkeitä ja tunnereaktioita.

LÄHTEET:

Jahnukainen, M.,(toim.). 2012. Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. Vastapaino.

Launonen, K. & A-M. Korpijaako-Huuhka. 2011. Kommunikoinnihäiriöt. Palmenia.

”Elämänhallinnalla tarkoitetaan yksilön kokemusta siitä, että hän hallitsee omaa elämänsä.”

Kokonaan puheesta kieltäytymistä nimitetään mutismiksi (vaikeumiseksi) tai valikoivaksi mutismiksi, jos lapsi vaikenee vain joissakin tilanteissa.

Kommunikoinnin häiriöiden luokittelu American Speech-Language-Hearing Association (ASHA) mukaan:

I PUHEEN HÄIRIÖT

1. Äänihäiriöt
  - o Äänen laatuun,
  - o korkeuteen ja
  - o voimakkuuteen liittyvät ongelmat
2. Artikulaation häiriöt
  - o Äännevirheet (yleisimmät r- ja s-virheet)
  - o Huulisuulakihalkioisen puhe (dysglossia)
  - o CP-puhe (dysartria)
  - o Aivovaurioista johtuvat puheongelmat (esim. dyspraksia)
3. Sujuvuuden häiriöt
  - o Änkytys
  - o Sokellus

II KIELELLISET HÄIRIÖT

- o Kielellinen erityisvaikeus (dysfasia)
- o Afasia
- o Lukemis- ja/tai kirjoittamisvaikeus (dysleksia)

III KUULON HÄIRIÖT

1. Kuurous
2. Huonokuuloisuus
3. Aikuisena kuuroutuneet

2.5 Kehitysvammat

Kehitysvammaisuutta voidaan tarkastella ja määritellä usealla eri tavalla, kuten lääketieteen/diagnoosien, toimintakyvyn tai sosiaalisesta näkökulmasta.

Perinteisesti kehitysvammaisuutta on tarkasteltu medikaalisesta eli lääketieteen näkökulmasta. Rinnalla on pitkään ollut toimintakyvyn näkökulma, jossa pohditaan ihmisen valmiuksia selviytyä eri ympäristöissä.

Kehitysvamma on vamma ymmärtämis- ja käsityskyvyn alueella. Kehitysvamma ilmenee ennen 18 vuoden ikää. Vamma voi johtua joko syntymää edeltävistä syistä, synnytyksen yhteydessä sattuneista vaurioista tai lapsuusiän sairauksista tai tapaturmista. Osa syistä jää tuntemattomiksi.

Kehitysvamman aste vaihtelee lievästä oppimisvaikeudesta vaikeaan vammaisuuteen. Yleisiä tunnettuja kehitysvammaisuuden muotoja ovat mm. Down-oireyhtymä, FragileX, FAS ja kehityksen viivästymät. Kaikki kehitysvammamuodot eivät aiheuta ulkoisesti poikkeavia piirteitä. Usein kehitysvammaisuuteen liittyy muita lisävammoja aistitoimintojen, liikkuamisen ja vuorovaikutuksen alueella. Termi kehitysvammaisuus viittaa ihmisen erityiseen toiminnalliseen tilaan, joka alkaa lapsuudessa ja jossa älyllisiin rajoituksiin liittyy adaptiivisten taitojen rajoituksia kahdessa tai useammassa osa-alueessa. Adaptiiviset osa-alueet ovat: kommunikaatio, itsestä huolehtiminen, itsenäinen asuminen, sosiaaliset taidot, yhteisössä toimiminen, itsehallinta, ter-

veys ja turvallisuus, toiminnallinen oppimiskyky, vapaa-aika ja työ. Jotta kehitysvammaiset ihmiset voisivat elää tasa-arvoisina jäseninä yhteiskunnassa, he tarvitsevat tukea, ohjausta ja palveluja näillä osa-alueilla.

Kehitysvamma ei ole sairaus, se on vaurio tai vamma, joka haittaa jokoapäiväistä selviytymistä sitä vähemmän, mitä paremmin yhteiskunta on suunniteltu meille kaikille.

LÄHTEET:

www.verneri.net

Kaski M., Manninen A., Mölsä P. & H. Pihko. 2006. Kehitysvammaisuus. WSOY.

2.6 Autismin kirjo

Autismi on autismin kirjoon kuuluva neurobiologinen keskushermoston kehityshäiriö, joka aiheuttaa vaihtelevia toiminnan esteitä. Autistisilla henkilöillä aistien välittämä tieto ja sen tulkinta on yksilöllistä ja tavallisesta huomattavasti poikkeavaa. Häiriö huomataan useimmiten lapsen kehityksen siinä vaiheessa, kun hänen pitäisi alkaa vuorovaikutustaitojen opettelu.

Autismin oireisto näkyy henkilön poikkeavana kommunikointina ja tapana ajatella, ymmärtää ja mieltää asioiden merkityksiä ja ympäristöään. Käyttäytymisessä havaittavia piirteitä ovat mm. puutteellinen tai poikkeava sosiaalinen vuorovaikutus, rajoittunut tai stereotyyppinen käytös ja poikkeavat reaktiot aistiärsykkeisiin,

kuten ali- tai ylireagointia esimerkiksi tuntoaistimuksiin, valoon ja ääneen. Autismin kirjon yleisiä muotoja ovat mm. Asperger- ja Tourette-oireyhtymät.

Yksilöllisellä ohjauksella autistisilla henkilöillä on hyvät mahdollisuudet kuntoutua selviytymään hyvin avopalveluiden piirissä. He tarvitsevat erityisesti tukea, ohjausta ja koulutusta arkielämässä tarvittavissa taidoissa.

2.7 Elämänhallintaongelmat

MITÄ ON ELÄMÄNHALLINTA?

Elämänhallinnalla tarkoitetaan yksilön kokemusta siitä, että hän hallitsee omaa elämäänsä. Keltikangas-Järvinen (2008) on määritellyt, että elämänhallinnalla tarkoitetaan sisäistä autonomiaa eli oman itsensä ja tunnetilojensa sekä niiden käyttäytymisseurausten ohjaamista. Ihminen ei reagoi suoraviivaisesti ulkoihin ärsykkeisiin, vaan kontrolloi omia reaktioitaan. Elämänhallintaa voitaisiinkin kuvata tasapainoisuudeksi ja itsenäisyydeksi omissa päätöksissä. Elämänhallinta mielletään myös kyknä psyykkiseen työhön eli ongelmien käsittelemiseen omassa mielessä niin, etteivät ne tuota stressiä ja käänny sitä kautta sairauksiksi tai mielenterveysongelmiksi.

Elämänhallinnan tunteen muodostuminen on pitkäaikainen prosessi. Elämänhallinnan tunne ei muodostu tyhjiössä vaan siihen vaikuttavat monet yksilön ulkopuoliset tekijät, kuten elämäntilanteet,

LÄHTEET:

www.autismiliitto.fi

elinympäristö ja niiden rajaamat puitteet. Elämönhallinnan kokemuksen kannalta keskeistä on yksilön itsetunto. Hyvä itsetunto helpottaa elämönhallinnan tunteen ylläpitämistä. Yksilön temperamentti asettaa elämönhallinnan kokemukselle erilaisia haasteita. Elämönhallinnan tunnetta ylläpidetään ja palautetaan erilaisin keinoin. Minän defenssikeinojen avulla yksilö suojautuu minäänsä uhkaavilta tekijöiltä. Ajattelu- ja toimintastrategioiden avulla yksilö pyrkii pitämään yllä käsitystä itsestään ja erilaisten ajattelu- ja toimintastrategioiden käyttäminen luo erilaisia mahdollisuuksia toiminnan onnistumiselle. Emootioiden säätelyn avulla yksilö voi kokea hallitsevansa elämänsä muuttamalla suhtautumistaan ulkopuolelta tulevaan paineeseen. Selviytymiskeinojen avulla yksilö voi pyrkiä joko ongelman ratkaisuun tai siitä aiheutuvien tunteiden työstämiseen. Hyvään elämönhallintaan katsotaan kuuluvan itsensä arvostaminen ja toisaalta realistinen käsitys omista toiveista ja mahdollisuuksista.

ELÄMÄNHALLINTAAN VAIKUTTAVIA ONGELMIA

Mielenterveysongelmat

Mielenterveyshäiriöt voidaan karkeasti jakaa neurooseihin, persoonallisuushäiriöihin ja psykooseihin. Lääketieteellisesti mielenterveysongelmien häiriöluokkia on enemmän. Psykkisiin häiriöihin voi liittyä fyysistä oireilua.

Neurooseista kärsivä ihminen on ahdistunut, masentunut, maaninen tai pelokas. Hän tuntee olevansa psykkinisesti suhteellisen hyvin koossa

ja on realistisessa suhteessa ulkomailmaan. Neurooseja ovat mm. mieliala-, pelko-, ahdistuneisuus-, uni-, syömis- ja hillitsemishäiriöt. Mielialahäiriöistä masennus on vakavin kansansairautemme. Sen oireet ovat masentunut mieliala, kyvyttömyys mielihyvään, voimattomuus ja väsymisyys, ärtynyt mieliala ja helposti malttinsa menettäminen. Masennus aiheuttaa eniten työkyvyttömyyttä, ja lasten ja nuorten masennus on yleistynyt suhteessa muihin ikäryhmiin.

Persoonallisuushäiriöt kertovat erityyppisistä häiriöistä persoonallisuuden kehityksessä. Ne vaativat sekä kehittyäkseen että parantuakseen hyvin pitkän ajan. Persoonallisuushäiriöitä ovat mm. epävakaa, narsistinen, paranoidinen ja epäsosiaalinen persoonallisuus.

Psykooseille ovat tyypillisiä minä-kokemuksen pirstoutuminen sekä todellisuudentajun hämärtyminen, joka ilmenee mm. ajattelun ja tunteiden pahoina vääristyminä ja harha-aistimuksina. Psykooseja ovat mm. skitsofrenia ja vakava kaksisuuntainen mielialahäiriö (ent. maanis-depressiivinen psykoosi).

Riippuvuudet

Ihminen ilmentää myönteistä riippuvuutta toistuvana, mielihyvää tuottavana toimintana. Kielteinen riippuvuuskehitys tuottaa haitallista ja pakonomaista riippuvuutta, joka riistää voimavaroja muilta persoonallisuuden kehittymisen alueilta. Riippuvuus kielteisenä muotona ilmenee epärealistisena tai tilanteeseen sopeutumattomana selviytymistapana, liiallisena turvautumisena toisiin ihmisiin tai muihin kohteisiin omien

LÄHTEET:

www.porttivapauteen.fi/ammattilaiset/oppaat_ja_kasikirjat/oppimisvaikeuksista_vapaaksi_kasikirja/paihde_ja_mielenterveysongelmien_suhde_oppimiseen/millaisia_ovat_yleisimmat_mielenterveysongelmat

päätösten tekemisessä, itsestä huolehtimisessa tai tyydytyksen saamisessa. Kielteinen riippuvuusikäyttäytyminen merkitsee aina ihmisen liiallisena ilmenevää kiintymistä, kietoutuneisuutta ja subjektiivista pakonomaisuutta riippuvuuden kohteeseen. Riippuvuus voi olla fyysistä, psyykkistä tai sosiaalista sekä näitä kaikkia yhdessä. Ihminen ei kykene hallitsemaan käyttäytymistään.

Kielteinen riippuvuus voi ilmetä pakonomaisina toimintoina, jotka ihminen itse kokee kielteisinä, esim. juominen tai syöminen, päihteiden käyttö, rahapelien pelaaminen, liikunta, television katselu, seksuaalisuus, ihmisuhteet, työnteko, ostaminen, uskonto tai internet. Lopettamispäätöksen jälkeen ihmisellä on voimakas halu aloittaa uudelleen kielteinen riippuvuusikäyttäytyminen. Lopettamiseen liittyy yleensä vieroitusoireita sekä riippuvuusikäyttäytymiseen syyllisyyttä ja häpeää. Oman avuttomuuden tunnustaminen riippuvuuden suhteen on vaikeaa itselle ja muille.

Käyttäytymisen muutokseen tarvitaan ongelman tiedostamisen lisäksi aina voimavaroja ja ulkopuolista ammattiapua. Riippuvuudesta toipuvan ihmisen elämäntilannetta tulee tarkastella kokonaisvaltaisesti pyrkien tunnistamaan riippuvuutta aiheuttavia tekijöitä, korvaamaan kielteinen riippuvuus myönteisellä riippuvuusikäyttäytymisellä ja vahvistamaan myönteisen valinnan mukaista käyttäytymistä.

LÄHTEET:

Havio, M., Inkinen, M. & A. Partanen, (toim.). 2008. Päihdehoitotyö. Tammi.

Inkinen, M., A. Partanen & T. Sutinen, (toim.). 2000. Päihdehoitotyö. Tammi.

Vuori-Kemilä, A., Stengård., E. & R. Saarelainen. 2010. Mielenterveys- ja päihdetyö:

yhteistyötä ja kumppanuutta. Sanoma Pro.

Salaspuro, M., K. Kiiänmaa & K. Seppä, (toim.). 1998. Päihdelääketiede. Duodecim.

Sosioemotionaaliset ongelmat

Sosioemotionaalisuudessa on kyse tunne-elämästä ja ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta.

Sosioemotionaalisilla taidoilla tarkoitetaan näin ollen ihmisen kykyä tulla toimeen itsensä ja toisten kanssa. Ihmisen kyky tunnistaa omia tunnetilojaan ja kyky kontrolloida niitä, sekä toisen ihmisen kanssa tapahtuvassa vuorovaikutuksessa kykyä ymmärtää ja hahmottaa sosiaalisia suhteita ja sopeuttaa omaa käyttäytymistään näissä suhteissa.

Sosioemotionaaliset ongelmat viittaavat hyvin laajaan kirjoon erilaisia käyttäytymisen häiriöitä. Käyttäytymishäiriöt ja sosiaalinen sopeutumattomuus tarkoittavat käytännössä samaa kuin sosio-emotionaaliset ongelmat. Sosioemotionaaliset ongelmat ilmenevät henkilön poikkeavana käyttäytymisenä, jonka seurauksena hänen suhteet toisiin häiriintyvät. Poikkeavan käyttäytymisen taustalla olevat syyt voivat olla hyvin monenlaisia. Sosioemotionaaliset ongelmat jaetaan yleensä kahteen ryhmään: sisäänpäin suuntautuneet ja ulospäin suuntautuneet vaikeudet.

Sisäänpäin suuntautuneet sosioemotionaaliset ongelmat tarkoittavat emotionaalisia, tunne-elämään liittyviä vaikeuksia. Vaikeudet voivat olla pitkäaikaisia, tai sitten ne voivat ilmaantua käyttäytymiseen lyhyen ajan kuluessa johonkin lähiympäristössä tapahtuneeseen traumatisoivaan tilanteeseen liittyen. Tällöin ongelmakäyttäytyminen näkyy esim. syrjään vetäytymisenä, ahdistuneisuutena, pelkutiloina tai ma-

”Opiskelijan suoriutumista ei verrata muiden opiskelijoiden suoriutumiseen vaan häneen omiin taitoihinsa.”

sentuneisuutena. Yhteistä näille on, että henkilö pyrkii pysymään näkyvämmänä. Joskus taustalla voi olla pitkäaikaisempia, psyykkisiä tekijöitä, joskus tilanne voi tulla suhteellisen nopeasti ja se näkyy selvänä muutoksena henkilön käyttäytymisessä.

Ulospäin suuntautuneet sosioemotionaaliset ongelmat ilmenevät henkilön vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Henkilön tapa kommunikoida toisten kanssa ei johda toivottuihin tuloksiin, vaan hän tulee joko torjutuksi tai tilanteet päättyvät eristeisiin erimielisyyksiin. Henkilö hakee huomiota kaikin mahdollisin keinoin. Tällainen henkilö ei näytä ymmärtävän toisten tarpeita eikä heidän vuorovaikutusodotuksiaan. Hyvin usein liiallinen rajuus tai aggressiivisuus leimaa esimerkiksi lapsen käyttäytymistä.

Sosioemotionaalisten ongelmien pedagogisessa luokittelussa ongelmat jakaantuvat **tarkkaavuuden ja aktiivisuuden häiriöihin, käytös- häiriöihin** sekä **mielenterveyden ja psyykkisen tasapainon häiriöihin**. Tarkkaavuuden ja aktiivisuuden häiriöitä ovat tarkkaamattomuus, yliaktiivisuus ja impulsiivisuus. Käytöshäiriöitä ovat sosiaalisesti jäsentymätön (käyttäytyy vihamielisesti, on uhmakas, ei saa kavereita, toimii yksin), sosiaalisesti jäsentynyt (hyväksyy sellaisia periaatteita ja arvoja, jotka ovat esim. koulun tavoitteiden vastaisia) sekä päihteiden käyttö. Mielenterveyden ja psyykkisen tasapainon häiriöitä ovat ahdistuneisuus, mielialahäiriöt, todellisuudentajun hämärtyminen, persoonallisuuden häiriöt ja psykosomaattiset oireet.

2.8 Erityislahjakkaat

Erityislahjakas henkilö on muita vertaisryhmäänsä jäseniä kehittyneempi jossakin piirteessä. Tämä paremmuus voi näkyä hyvin monenlaisina kykyinä eikä rajausta tehdä osaamisen alueen mukaan. Henkilön kyvykkyyden tulee olla harvinaista siten, että vertaisryhmässä kaikki eivät siihen yllä. Se alue, jossa tämä henkilö on osaava, on sellainen, joka johtaa tai voi johtaa tuottavuuteen. Erityislahjakkuus voi olla yksilön näkökulmasta myös ongelma. Hän saattaa oppia nopeammin kuin muut tai saavuttaa sellaisia asioita, joita toiset eivät tavoita. Tästä johtuen hän joutuu kohtaamaan kateutta tai ilkeyttä ehkäpä muita enemmän.

2.9 Maahanmuuttajien oppimisvaikeudet

Maahanmuuttajien oppimisen ongelmissa on usein kyse taitojen harjaantumattomuudesta eli opiskeltavaa taitoa ei ole harjoiteltu vielä riittävästi eikä taito ole sen tähden automatisoitunut. Jos maahanmuuttajataustaisen opiskelijan kouluhistoria on vähäinen ja hän on käynyt Suomessakin koulua vasta vähän aikaa, mahdollisen oppimisvaikeuden toteaminen vaatii ensin puutteellisen taidon opettamista ja sen kehittymisen ja automatisoitumisen seuranta. Jos taidon kehittyminen on hyvin hidasta tai sen oppiminen ei etene riittävästä harjoittelusta huolimatta, voi kyseessä olla oppimisvaikeus.

LÄHTEET:

Opetushallituksen verkkopalvelu EDU.fi, <http://wanda.uef.fi/tkk/projektit/sosemot/teoria.php>.

www.nyyti.fi/tietoa/elamanhallinta/

Heikkonen, K. & H. Välikangas. 2011. *Elämänhallinta yksilön kokemuksena. Pulinapa- ja -projektin merkitys nuorten elämänhallinnan kokemukselle*. Kasvatuspsykologian pro-gradu -tutkielma. Oulun yliopisto. www.mielenterveysseura.fi/files/864/gradu_Heikkonen_Valikangas.pdf

Keltikangas-Järvinen, L. 2008. *Temperamentti, stressi ja elämänhallinta*. WSOY.

Maahanmuuttajien oppimisvaikeuksien selvittäminen lähtee liikkeelle aina opiskelijan yksilöllisestä tilanteesta: mitä hän osaa ja mitä ei. Opiskelija voi olla taitava sellaisissa käytännöllisissä asioissa, joiden osaminen on ollut merkityksellistä hänen aikaisemmassa elinympäristössään, mutta suomalaisessa kulttuurissa nämä taidot jäävät piiloon. Tästä syystä oppimisvaikeuksien arvioinnissa ei painoteta akateemisten taitojen arviointia vaan opiskelijan elämänhistoriaa, kehitystä ja oppimista sekä kieli- ja kulttuuritaustaa. Lisäksi tarkastellaan sen hetkistä suomen kielen taitotasoa, elämäntilannetta, arjesta selviytymistä, kotoutumista sekä terveyttä. Oppimisvaikeutta arvioitaessa kerätään taustatietoja, haastatellaan opiskelijaa (ja alaikäisen kohdalla huoltajaa) sekä hänen opettajaansa, havainnoidaan työskentelyä koulussa/vapaa-ajalla ja teetetään erilaisia tehtäviä ja testejä soveltuvin osin. Opiskelijan suoriutumista ei verrata muiden opiskelijoiden suoriutumiseen vaan häneen omiin taitoihinsa: mitkä taidot kehittyvät ja minkä taidon oppiminen etenee hitaasti suhteessa muiden taitojen oppimiseen. Kokonaistilanteen hahmottaminen on olennaista maahanmuuttajien oppimisvaikeuksia arvioitaessa.

Maahanmuuttajien oppimisvaikeuksista puhuttaessa on syytä muistaa, että kyseessä on opiskelijajoukko, joka opiskelee heille uutta kieltä ja oppii asioita tämän uuden kielen avulla. Toista kieltä opittaessa, tässä tapauksessa suomen kieltä, on normaalia, että kielitaidon osa-alueet kehittyvät eri tahtiin. Puhumisen ja ymmärtämisen taidot saattavat olla pitkään kehitty-

neemmät kuin kirjallisen kielen vaatimat taidot. Arkikieli opitaan melko nopeasti, mutta kielen abstraktimman aineksen hallinta ja ymmärtäminen vaativat paljon harjoitusta ja opetusta. Kielen oppiminen on yksilöllinen prosessi: välillä se etenee nopeammin, välillä hitaammin ja toisinaan se pysähtyy joksikin aikaa tietyille tasolle. Oppimisen nopeuteen ja helppouteen vaikuttavat yksilölliset ominaisuudet, lähtökielen ja -kulttuurin läheisyys, maassaoloaika, äidinkielen taito sekä oppijan ikä. Myös sillä, missä vaiheessa oppija on tullut suomen kielen opetukseen (päiväkotiin, alkuopetukseen, kesken peruskoulun tai aikuisiällä) ja millaista opetusta ja tukea hän on saanut, on merkitystä kielen oppimisessa. Kaikilla maahanmuuttajilla ei ole pohjaa koulutaitojen oppimiseen omalla äidinkielellä, jolloin lukemisen, kirjoittamisen ja laskemisen taidot rakennetaan suomen kielellä, kielellä, joka ei ole oppijan vahvin kieli. Tällöin täytyy oppia yhtä aikaa opittavaan asiaan liittyvät peruskäsitteet (esim. matematiikan käsitteet) ja itse opittava taito (esim. laskutaito). Kyky seurata opetuspuhetta melko vaivatta voi kehittyä 3–4 vuodessa, jos oppijalla on hyvät lähtökohdat kielen oppimiselle, mutta tästä huolimatta hänkin tarvitsee vielä paljon tukea toisella kielellä tapahtuvaan oppimiseen.

Maahanmuuttajien oppimisvaikeuksien arviointi on monimuotoinen prosessi ja vaatii moniammatillista osaamista. Suositeltavaa on, että arvioinnin tekevät S2-opettaja, erityisopettaja, psykologi ja toimintaterapeutti yhteistyössä vanhempien (jos kyse alaikäisestä oppijasta) ja muiden opiskelijaa opettavien opettajien kanssa.

LÄHDE:

Arvonen, A., Katva, L. & A. Nurminen (2010). Maahanmuuttajien oppimisvaikeuksien tunnistaminen. PS-kustannus.

3

Tuen tarpeen kartoittaminen ja oppimisen tuki

3.1 Kartoittaminen

Tässä osiossa tarjotaan kansanopistojen opetustyön tueksi oppimista edistäviä menetelmiä ja malleja eri kohderyhmien oppimisen esteiden huomioimiseksi. Erilaiset lähestymistavat, menetelmät, työkalut ja linkit on koottu Opinnollisen kuntoutuksen työryhmässä sekä yhteistyössä eri järjestöjen kanssa. Menetelmiä on hahmotettu tämän kokonaisuuden alussa yleisemmin ja sen jälkeen niitä käsitellään erilaisten oppimisen vaikeuksien kautta.

Opinnollisen kuntoutuksen menetelmät sisältävät arviointiin ja toteutukseen liittyvät menetelmät. Menetelmät vaihtelevat yksilön ja kohderyhmän mukaan. Arviointimenetelmien tavoitteena on selvittää nykytilanne ja asettaa realistiset tavoitteet opinnollisen kuntoutuksen suunnitteluun ja toteutukseen. Havainnointi opiskelun yhteydessä on keskeinen menetelmä palautteen saamiseksi ja jatkuvan reflektoinnin taustaksi. Oppimisen tukeminen on yksilöllistä, mutta ryhmän muita jäseniä ja ryhmädynamiikkaa käytetään internaattipedagogiikassa hyväksi.

Opiskelijan taitoja arvioidaan pedagogisella arvioinnilla ja kulloinkin sopivilla arviointivälineillä ja testeillä. Lisäksi opiskelijan ja opettajan tukena on oppilashuoltoryhmä. Jokaiselle opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen opiskelu-/oppimissuunnitelma (HOPS/HOPPI) ja henkilökohtainen opetuksen järjestämiseen koskeva suunnitelma (HOJKS) tarvittaessa.

Pedagogisessa arviossa ja selvityksessä arvioidaan oppilaan tuen tarvetta; oppimissuunnitelmassa ja HOJKSissa kuvataan tuen toteuttaminen ja järjestäminen. Oppimisen ja koulunkäynnin tuen asiakirjoihin voidaan sisällyttää maininta, että oppilas on ohjattu hakeutumaan oppilashuollon palvelujen piiriin. Asiakirjoihin ei voi kirjata ohjaamisen syitä eikä palveluihin liittyviä toimenpiteitä.

Lääketieteellinen diagnostiikka ei riitä oppimistaitojen arviointiin, vaan sen rinnalla tarvitaan opettajan/ erityisopettajan, neuropsykologin tai moniammatillisen työryhmän tekemää pedagogista arviointia oppimistaidoista ja erilaisista laaja-alaisista oppimisen mahdollisuuksista. Kansanopistoissa voidaan konsultoida ulkopuolisia asiantuntijoita tai eri alueisiin erikoistuneiden kansanopistojen (resurssiopistojen) asiantuntijoita.

Oppimissuunnitelmaan voidaan kirjata esimerkiksi

- opiskelijan henkilökohtaiset tavoitteet
- opiston ja koulutuksen tavoitteet
- oppiaineet ja niiden oppimistavoitteet, ja se, mitkä asiat opiskelija kokee kussakin oppiaineessa hankalaksi
- oppijan omat vahvuudet, mikä tukee oppimista, mikä estää
- opiskelijan elämäntilanne soveltuvin osin
- tukiverkostot
- kuinka suunnitelmaa tarkistetaan
- opiskelija–n osallisuus opiskelijaryhmässä
- suunnitelmat opintojen jälkeen sekä ohjauksen ja tuen tarve
- Tuen muodot (tukiopetus, ohjaus, verkostoyhteistyö, apuvälineet, eriyttäminen)

Oppimisen taitojen arvioinnin avulla tunnistetaan opiskelijan henkilökohtaisia vahvuuksia sekä oppimisen esteitä, jotka aiheuttavat oppimisvajetta, opiskelun keskeytymisiä ja syrjäytymistä elinikäisen oppimisen mahdollisuuksista. Opinnollista kuntoutusta tarvitsevilla voi olla taustalla erilaisia lääketieteellisiä diagnooseja tai psykososiaalisia ongelmia, mutta myös järjestelmästä, ympäristöstä tai taloudellisista syistä johtuvia tekijöitä.

Opinnollisen kuntoutuksen arviointimenetelmät perustuvat pedagogisiin ja kognitiivisiin arviointikeinoihin. Esimerkkejä pedagogisesta arvioinnista ovat Lukitestit, haastatteluun perustuva PAS-menetelmä (pedagogical analyse-system) tai opetustilanteessa tapahtuva havainnointi ja kognitiivisesta arvioinnista MoniMat - Kognitiivisen toimintakyvyn yleiskartoitus (Niilo Mäki Instituutti) ja TOIMI (Kehitysvammaliitto).

Opiskelijan valmiuksien arviointimenetelmiä:

- pedagogiset testit (Niilo Mäki Instituutin matemaattisten taitojen arviointiin soveltuvat Laskutaidon testit Banuca ja KTLT sekä lukivaikeuden arviointiin Lukivaikeuksien seulontamenetelmä nuorille ja aikuisille ja Lukemis- ja kirjoittamistaitojen yksilötestistö nuorille ja aikuisille)
- kognitiiviset arviointimenetelmät (muistia kartoittavat

tehtävät, keskittymistä kuvaavat tehtävät, esim. Psykologien kustannuksen Kesky - Keskittymiskysely tai ADHD-liiton Viivi-kysely, ongelmanratkaisutaitoja kuvaavat tehtävät, hahmottamista kartoittavat arvioinnit)

- psyykkistä toimintaa kuvaavat arvioinnit (tunnetilan kuvaukset, motivaatio, pitkäjänteisyyttä arvioivat tehtävät, itsearvostus ja itsetuntoa kuvaavat tehtävät)
- sosiaalista selviytymisen arviointi (vuorovaikutus- ja kommunikointitaidot; ongelmanratkaisutaidot)
- fyysistä toimintaa kuvaavat biologiset tekijät (näkö- ja kuuloaistien toiminta)
- oppimisprofiilin kuvaaminen (oppimistyylit, lahjakkuudet ja vahvuudet, tiedon rakentamistapa, tiedon vastaanottotapa, opiskelumieltymykset)

TUEN TARPEEN ARVIOINTIPROSESSI

Opettajan tulisi osata arvioida myös oma ammatillinen osaaminen opiskelijan tukemisessa. Erilaisten testien tekeminen edellyttää monesti erityisopettajan tai psykologin konsultaatiota. Varhaisen tuen varmistamiseksi olisi hyvä tunnistaa, milloin opiskelija on hyvä ohjata muihin palveluihin. Liitteessä 1 opiskelijan tuen tarpeen arviointiprosessia on kuvattu taulukoimalla opiskelijan,

Menetelmiä valittaessa otetaan huomioon oppijan kognitiiviset taidot. Esimerkiksi sanojen ja lauseiden hahmottamista parannetaan muuttamalla kirjaintyyppiä, -kokoa, kirjainten vahvuutta, rivivälejä ja kappalejakoja. Strukturoinnilla voidaan auttaa asioiden jäsentämisessä ja keskittymisessä. Kognitiivisen toimintakyvyn alueisiin kuuluvat muistitoiminnot, mieleen palauttaminen, kielellinen sujuvuus, lukutaito, luetun ymmärtäminen, lukemisen sujuvuus, matemaattinen päättelykyky, ongelmanratkaisutaito ja avaruudellinen hahmottamiskyky.

opettajan ja muiden asiantuntijoiden rooli. Tämänkaltainen ohjeellinen taulukko tukee etenkin uusia opettajia oman roolin tunnistamisessa ja tuen saamiseksi opiskelijalle. Opettaja havainnoi opiskelijaa ja konsultoi tarvittaessa erityisopettajaa, kuraattoria, psykologia tai opiskeluterveydenhuoltoa.

3.2 Oppimisprosessia tukevat työtavat

Pedagogiset menetelmät valitaan tarvittaessa jokaisen opiskelijan henkilökohtaisen arvioinnin avulla (ks. edellä). Oppimista tukevia kuntouttavia toimenpiteitä ovat:

- voimavarojen tukeminen/vertaistuki, coaching, koulutusvalmennus
- aktivoivan ja kuntouttavan opetusmateriaalin käyttäminen
- lukemisen tekniikan harjoitukset
- eri aistitoimintojen aktivoivat harjoitukset
- yhteistoiminnalliset menetelmät (ryhmytyminen/ ryhmän käyttö sosiaalisena tukena)
- internaattipedagogiikka (sosiaalinen vuorovaikutus, itsenäisen elämisen taidot, henkilökohtaisen elämän järjestelytaidot, oireiden hallinta)
- NLP (Neuro-Linguistic Programming)
- seikkailu- ja elämyspedagogiikka
- itseilmaisun menetelmät (musiikki, kuvataide, draama, kirjallinen ilmaisu, tanssi jne.)
- dialoginen tukeminen
- opiskeluharjoittelu, työn kaltaiset toiminnot

Ryhmytymismenetelmien avulla luodaan myönteinen ja turvallinen oppimisilmapiiri, vahvistetaan me-henkeä ja yhteenkuuluvaisuutta ja tuetaan ryhmän jäsenten itsetuntemusta ja -tuntoa. Opiskelijaa rohkaistaan ilmaisemaan oma mielipiteensä ja kuuntelemaan muiden ryhmän jäsenten mielipiteitä sekä antamaan kannustavaa palautetta toisille. Sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja ryhmässä toimimista parannetaan erilaisin ryhmytymisharjoituksin. Opiskelijaa autetaan tunnistamaan ja hallitsemaan erilaisia ryhmadynamiikan tilanteita sekä tunnistamaan omaa toimintaansa ryhmässä. Ryhmässä vahvistumisen kautta voidaan tukea myös ryhmän jäsenen itsetuntoa ja toisen huomioimista ja positiivisen palautteen antamista.

Psykologisiin taitoihin kuuluvat tunneilmaisuharjoitukset, tunteiden hallinta ja tunteiden osoittaminen sekä toisen tunteiden huomioiminen, ja erilaiset tunneälyä herkistävät harjoitukset. Seikkailu- ja elämystoimintaa on käytetty tuloksellisesti sekä psykologisten että sosiaalisten tilanteiden käsittelemiseen, jolloin kokemuksen jälkeen käydään läpi esimerkiksi pelon tuntemuksia, pelon voittamista tai ryhmän tuen merkitystä. Itseilmaisun vahvistamiseen käytetään erilaisia ryhmälle soveltuvia luovia toiminnallisia menetelmiä, joissa käytetään musiikkia, kuvataidetta, prosessikirjoittamista, draamaa, tanssia ja liikuntaa.

3.3 Opiskelijan tukeminen

Opiskelijan tukeminen edellyttää monen eri asian huomioimista. Olemme koonneet alle asioita, jotka on hyvä ottaa huomioon opiskelijan tukemisessa.

Jos opiskelutaidot ovat kateissa

- oman oppimistyylin tunnistaminen (auditiivinen, visuaalinen, kinesteettinen)
- Ajankäyttö
- Motivaatio
- lukutekniikka: olennaisen tiedon etsiminen, asioiden yhdistäminen toisiinsa ja kokonaisuuksien hahmottaminen

Jos keskittyminen on vaikeaa

- Stressipallot tai muovailuvaha
- Aktiivisyyny
- Tuntohuivi, liivi tai olkaeläin
- Korostuskynät
- Lukuikkunaviivaimet
- Kuulosuojaimet tai korvatulpat
- Lippis tai huppu
- Rauhallinen ympäristö
- Selkeät säännöt (luokassa)
- Välitön palaute
- Ohjeiden ja tehtävien "pilkkominen" pienempiin osiin, yksi ohje kerrallaan
- Ohjaaminen vieressä
- Oppituntien jaksottaminen
- Pari- tai pienryhmätyöskentely
- Ennalta sovitut toimintatavat ja rutiinit
- Tilajärjestelyt, esim riittävän suuri luokka, rauhoittumistila
- Lievän levottomuuden hyväksyminen
- Tarkkaavuuteen vaikuttavat myös: vireystila, motivaatio, mieliala ja stressitekijät

Jos lukeminen on hidasta

- Miellyttävä ja paineeton opiskeluilmapiiri
- Tehtävät ja ohjeet suullisesti, selkeästi jayksinkertaisesti

- Käsitteet sekä vierasperäiset ja pitkät sanat selitettävä
- Lisäaikaa kokeiden ja tehtävien tekemiseen
- Kuvat, kaaviot ja havaintoesitykset tekstin tukena
- Tekstit etukäteen tutustuttavaksi
- Pari- ja ryhmätyöskentelyä (myös kokeet)
- Äänikirjat
- Tekstiskanneri
- Kännykkä (sovellukset)
- Näytönluohjelma
- Kamera (OCR-tekniikka)
- Lukeva kynä (tekstin muuttaminen puheeksi)

Jos luetun ymmärtäminen on hankalaa

- Motivointi
- Tekstit etukäteen
- Opettajan johtama opetuskeskustelu (uuteen asiaan tutustuttaminen)
- Käsitteiden selittäminen havainnollisesti
- Kuvat, kaaviot, omat piirroset, mielikuvat ja kysymykset
- Pari- ja ryhmätyöskentely
- Riittävästi aikaa lukuprosessille
- Kysymiseen rohkaiseminen
- Varmistaminen suullisesti, että kirjallisesti annetut ohjeet ja tehtävät ymmärretty
- Lukutekniikka (ELKT)
- Muististrategiat
- Valmiit kysymykset koealueesta
- Koealueesta etukäteen keskustelu ja ääneen selittäminen
- Ryhmä- tai paritentit, suulliset kokeet, näyttökokeet, kirjallisten kokeiden täydentäminen suullisesti
- Lukuikkunaviivaimet
- Värikalvot

Jos kirjoittaminen on hidasta ja työlästä

- Opetusmonisteet
- Suulliset ja toiminnalliset kokeet
- Lisäaikaa kokeiden ja tehtävien tekemiseen
- Prosessikirjoittaminen (idealistat, miellekartat)
- Äänimuistiinpanot
- Kamera
- Puheentunnistusohjelma
- Tietokone kirjoittamisen apuna
- Tehtäväkirjojen skannaaminen tietokoneelle
- Digilehtiö (tallentava kirjoitusalue)

Jos kirjoittaminen on virheellistä

- Tietokoneen oikolukuohjelma
- Kirjoita ja kuuntele -ohjelma
- Auditiiviset harjoitukset
- Tavuttamisen opettelu (lukiopetus)

Jos kielten opiskelu on haastavaa

- Kielioppitermien avaaminen
- Pitkätaukoiset kuullon ymmärtämistehtävät
- Puhumalla oppiminen
- Peilitunnit ääntämisen apuna
- Suulliset kokeet

Jos ilmenee kuulon tai näkemisen pulmia

- Erikoisäänentoistojärjestelmät
- Kannettava suurennuslaite
- Lukutelevisio
- Fonttikoko
- Tekstin ja pohjan väri

”On myös hyvä muistaa, että monesti luokkahuoneesta pois lähteminen edesauttaa oppimista.”

Yleisesti ottaen erilaiset toiminnallisen ja yhteistoiminnallisen oppimisen muodot antavat perinteistä opetusta paremmin mahdollisuuden opiskella itselleen sopivalla tavalla ja usein myös perehtyä tarkemmin itseään kiinnostavaan osa-alueeseen. Kuitenkin ryhmä toimii jokaisen oppijan tukena. Näistä menetelmistä on paljon erilaisia sovelluksia esim. Timo Saloviidan (2006) kirjassa *Yhteistoiminnallinen oppiminen ja osallistava kasvatus*. On kuitenkin myös tärkeää muistaa, etteivät nämä oppimisen tavat välttämättä ole ennestään opiskelijoille tuttuja ja luontevia, jolloin he tarvitsevat vahvasti ohjausta myös itse oppimistavan omaksumiseen.

Lisäksi voidaan eritellä myös esimerkiksi tutkiva oppiminen, jossa pääpaino on siinä, että opiskelijat itse tutkivat valittua ilmiötä. Työn tukena toimii ns. tutkivan oppimisen sykli, johon kuuluvat ongelman asettaminen, työskentelyteorian luominen, kriittinen arviointi, syventävän tiedon hankinta, tarkentuvan ongelman asettaminen ja uuden työskentelyteorian luominen. Lisäksi kaikissa vaiheissa toimii jaetun asiantuntijuuden ”raati”, johon kukin työskentelijä tuo oman tietämyksensä yhteisen tiedonrakentamisen materiaaliksi. (Hakkarainen, Lonka & Lipponen (2001) Tutkiva oppiminen, älykkään toiminnan rajat ja niiden ylittäminen.)

Luokkahuoneen kalustuksessa on syytä panostaa ympäristöön, joka edesauttaa yhdessä oppimista, silloin kun se on nähty ryhmälle sopivaksi tavaksi opiskella. Perintei-

nen luokkajärjestys ja kalustus lähtee helposti ajatuksesta, että kaikkien on nähtävä taulu ja opettaja. Mutta usein voisi olla tärkeämpää nähdä opiskelutoverit ja löytää heidän kanssaan mukava solu, jossa voi paneutua yhteiseen työskentelyyn. Toisaalta on syytä muistaa, että ryhmässä voi olla oppijoita, joille viriketulva voi olla vaikea hallita. Tällöin olisi hyvä, jos sieltä löytyisi myös vaikka irtosein erotettu soppi, johon voi vetäytyä omaan rauhaansa työstämään omaa osuuttaan.

On myös hyvä muistaa, että monesti luokkahuoneesta pois lähteminen edesauttaa oppimista. Oppimisen muistijälki sijoittuu tällöin paremmin tiettyyn ympäristöön. Lisäksi ympäristö – niin rakennettu kuin luonnonvarainen – tarjoaa paljon luontevia ja motivoivia oppimisympäristöjä.

Monesti myös konkretisointi esimerkiksi värikoodein, käsinkosketeltavin esinein tai itse tekemällä asioita auttaa opiskelijoita, joilla on ongelmia oppimisessa. Helsingissä ainakin HEROlla (www.lukihero.fi) on paljon erilaisille oppijoille tarkoitettuja apuvälineitä sekä myös koulutustilaisuuksia ammattilaisille erilaisten oppijoiden kohtaamiseen.

Yleisesti ottaen opettajan kannattaa käyttää aikaa keskusteluun opiskelijoiden kanssa löytääkseen heidän kanssaan juuri heille sopivimmat tavat oppia asioita ja edistää heidän oppimaan oppimisen taitoja sekä itseohjautuvuutta.

4

Kansanopistojen vahvuudet

4.1. Elinikäinen oppiminen

Kansanopistojen Opinnollisen kuntoutuksen työryhmä on pohtinut kansanopistojen vahvuuksia ja valmiuksia opinnollisen kuntoutuksen toteuttajana. Nykyisin työelämä sekä osallistuminen yhteiskuntaan edellyttää lukemisen, laskemisen ja kirjoittamisen ohella erilaisia tekniikan käyttötaitoja sekä sosiaalisia-, kulttuurisia- ja kansalaistaitoja. Näitä taitoja kutsutaan avainosaamiseksi ja niiden hallitseminen on ratkaisevassa roolissa elinikäisen oppimisen näkökulmasta. Erilaiset opiskeluympäristön hallintaan liittyvät tekniset ratkaisut ja apuvälineet vähentävät ihmisten välisten fyysisten eroavaisuuksien merkitystä. Sen sijaan psyykkiset ja sosiaaliset rajoitteet johtavat yhä enemmän nuorten ja aikuisten opiskelusta sekä työelämästä syrjäytymiseen.

Elinikäisen oppimisen periaatteiden mukaisesti tulisi jokaiselle taata mahdollisuus kehittää itseään. Kansanopistot tarjoavat opetusta, jonka yleisenä tavoitteena on tukea opiskelijan persoonallista kehitystä sekä edistää ja auttaa yksilön elämänhallintaa erilaisissa asumis-, elin- ja työympäristöissä. Lisäksi opiskelijan kannustaminen aktiiviseen osallistumiseen, kuten opiskeluun ja työelämään valmentautumisessa on keskeistä. Kansanopistoilla on monipuoliset ja joustavat mahdollisuudet toteuttaa opinnollista kuntoutusta silloin, kun opiskelija tarvitsee tukea ja ohjausta elämänhallintaan ja sosiaaliseen selviytymiseen liittyviä taidoissa. Kansanopistojen vahvuuksia ja valmiuksia on kuvattu teemoittain alla.

4.2 Yhteisöllisyys ja internaatti

Kansanopiston keskeisimpiä erityispiirteitä on opiskelijan asuminen opiskelun aikana opistolla ja tähän liittyvä intensiivinen vuorovaikutus muiden opiskelijoiden sekä opiston henkilökunnan välillä myös oppituntien ulkopuolella. Kansanopistossa on fyysisen ympäristön lisäksi yhteisö, joka muodostaa sosiaalisen toiminnan yksikön. Se tukee osallistujan sosiaalisia ja yhteisöllisiä taitoja. Sosiaalinen toiminta on lisäksi tilannesidonnaista ja sosiaalisia taitoja opitaan toimintaympäristössä.

Internaattipedagogiikkaan liittyy vahvasti itsensä kehittäminen ja omien vahvuuksien tunnistaminen. Siinä korostuvat:

- elämän kokonaisuus, elämönhallinta
- kodinomaisuus
- pelisäännöt oppimiseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen
- aito sosiaalinen ympäristö ja uudet roolit ja tehtävät (vertaisuus, irrottautuminen aikaisemmista sosiaalisista rooleista)
- vastuullisuus toisista ihmisistä

Kansanopisto oppimisympäristönä vahvistaa myös itsetuntemusta, osallisuuden tuntemista ja roolinmuodostusta yhteisössä.

4.3 Opintojen henkilökohtaistaminen

Kansanopistoilla on kokemusta tehdä laaja-alaisia henkilökohtaisen oppimisen suunnitelmia, arvioida opiskelutaitoja ja osallistua yhteistyössä muiden oppilaitosten kanssa koulutus- ja työssäoppimisen kokeiluihin. Oppimisprosessin aikana opiskelija tunnistaa oman lähtötilanteensa, omat vahvuutensa ja heikkoutensa. Yksilöllisesti suunnitellut, tavoitteelliset opetus- ja tukimuodot vahvistavat opiskelijan mahdollisuuksia palata opiskelun ja työelämän pariin.

Kansanopistokentällä on laajaa osaamista erilaisista oppimisen esteistä ja ongelmakentistä. Tämän käsikirjan loppuun (liite 3) on koottu tietoja opistojen osaamisesta. Eri-tyisosaaminen antaa opistoille valmiudet valita tarkoituksenmukaiset pedagogiset menetelmät erilaisissa oppimistilanteissa. Kansanopisto oppimisympäristönä mahdollistaa ihmisen kokonaisvaltaisen havainnoinnin (asuminen, mahdollisuus havainnoida myös opiskelupäivän jälkeen) ja näin tarvittavan tuen tarpeen määrittämisen.

Oppimisvaikeuksia esiintyy vain osittain samanaikaisesti lääketieteellisesti määrittelyillä vammaisilla tai vajaakuntoisilla ihmisillä. Yhä useammin tunnistetaan koko aikuisväestöstä oppimisvaikeuksia, esimerkiksi lukemisen ja kirjoittamisen ongelmia tai keskittymisongelmia, jotka vaikeuttavat opiskelua tai selviytymistä työelämässä sekä omassa arkielämässä.

4.4 Valtakunnallinen verkosto

Kansanopistot muodostavat valtakunnallisen verkoston, joka tarjoaa erilaisia oppimispalveluita. Opistoissa on osaava henkilöstö, joka voi koostua esimerkiksi aineenopettajista, erityisopettajista, ohjaajista, kuraattoreista ja psykologeista. Kansanopistoissa koko henkilökunta osallistuu oppimisympäristön toteutukseen. Esimerkkinä tästä on erilaiset tapahtumat ja

juhlat, joiden valmisteluun opiskelijat osallistuvat yhteistoiminnassa keittiön, kiinteistön ja koko muun henkilökunnan kanssa. Myönteinen asenne ja ohjaava ilmapiiri luodaan yhteisellä koulutuksella ja toimintatavoilla. Henkilökunnalta edellytetään riittäviä tietoja ja mahdollisuuksia ratkaista ongelmatilanteita ja tukea opiskelijan itsenäistymistä ja sosiaalista selviytymistä myös oppituntien ulkopuolella sekä asumisessa että vapaa-aikana. Seurauksena yhteisöllisestä työskentelystä opitaan arvostamaan erilaisia työtehtäviä, hyviä tapoja ja ottamaan vastuuta asumisympäristön viihtyisyydestä.

4.5 Yhteistyöverkostot

Kansanopistoilla on pitkä kokemus yhteistyöstä eri toimijoiden kanssa. Yhteistyökumppaneita ovat esimerkiksi työvoimatoimistot, muut oppilaitokset, alueelliset erityistoimijat, valtakunnalliset järjestöt, terveydenhuolto, sosiaalitoimi, palvelujen tuottajat ja työelämäkontaktit. Erityisen tärkeää oppimisympäristön kuntoutuksen näkökulmasta on yhteistyö kolmannen sektorin toimijoiden kanssa, esimerkkeinä tästä kansalais-, sosiaali-, kansanterveys- ja vammaisjärjestöt sekä hengelliset järjestöt. Oppimisympäristössä voidaan hyödyntää kuntoutuksessa voidaan hyödyntää kolmannen sektorin ja vapaan sivistystyön aiemmissa projekteissa hyviksi osoittautuneita malleja.

Suosituksset ja kriteerit opinnollisesta kuntoutuk- sesta kansanopistoille

Kansanopistojen OPIKU-työryhmä on koonnut suosituksia kansanopistoissa järjestettävälle opinnolliselle kuntoutukselle tuotettavan palvelun laadun varmistamiseksi ja opistojen oman toiminnan arvioinnin tueksi. Alla olevaa suositustaulukkoa voidaan hyödyntää opiston tarjoaman opinnollisen kuntoutuksen arviointityökaluna ja kehittämisen tukena. Se on rakennettu samaan muotoon kuin kansanopistojen laadunhallintasuositus (ks. <http://bit.ly/1sf69sU>), jotta arviointia voidaan tehdä saman menettelyn mukaisesti.

Kansanopistojen opinnollisen kuntoutuksen laatusuosituksset asetavat opistojen toiminnalle kansanopistoille ominaispiirteet huomioivia vaatimuksia, joita arvioidaan kriteerien perusteella. Kriteerit kuvaavat suositusten täyttymisen astetta. Ne on rakennettu CAF-arviointimallin ja jatkuvan parantamisen periaatteen pohjalta.

KRITEERIEN SANALLISET KUVAUKSET:

Puuttuva: Toimintatapa ei ole

Alkava: Toimintatapa on suunniteltu

Kehittyvä: Toimintatapa on suunniteltu ja toteutettu.

Edistynyt: Toimintatapa on suunniteltu, toteutettu ja arvioitu.

Arvio omasta näytöstä: Kohtaan kirjataan opiston asiakirjat, päätökset, tulokset tms., joilla osoitetaan, että suositus täyttyy.

KANSANOPISTO-OPISKELUN ALKAESSA					
Suositus	Puuttuva	Alkava	Kehittyvä	Edistynyt	Arvio omasta, näyttö
Opistolla on käytössä arviointivälineitä, joilla selvitetään opiskelijoiden mahdolliset oppimisen esteet.					
Opiston opetushenkilöstö on ohjeistettu havainnoimaan opintojen alkuvaiheessa opiskelijoiden mahdollisia oppimisen esteitä.					
Opistolla on sovittu menettelytavoista, joilla oppimista tuetaan.					
Opintojen aluksi kartoitetaan yhdessä kunkin opiskelijan omat vahvuudet oppijana sekä mahdolliset tuen tarpeet.					
Opintojen tavoitteet asetetaan yhdessä oppijan kanssa.					
OPINTOJEN AIKANA JA NIIDEN PÄÄTTYESSÄ					
Suositus	Puuttuva	Alkava	Kehittyvä	Edistynyt	Arvio omasta, näyttö
Opiston opetushenkilöstöllä on valmiudet valita oppimismenetelmät, jotka huomioivat oppijaryhmän ja opiskelijoiden mahdolliset oppimisen esteet.					
Opiston opetus- ja oppimisprosessit suunnitellaan niin, että opiskelijalla on mahdollisuus saada yksilöllistä tukea ja ohjausta.					
Opiston opetuksessa on tietosisältöihin liittyvän opetuksen lisäksi huomioitu elämänhallinta- ja sosiaalisten taitojen kehittyminen.					
Opiskelijalla on mahdollisuus saada kuhunkin oppiaineeseen liittyvä tuki-opetusta ja muuta yksilöllistä tukea (esimerkiksi erityisopettajan tuki, ainekohtainen tuki, HOPS, opinto-ohjaus, avustajat).					

Kansanopisto tarjoaa opiskelijalle tukea myös oman elämän suunnittelussa ja elämönhallintataitojen oppimisessa.					
Opistolla on kuvattu opetuksessa käytettävät apuvälineet ja varmistetaan, että opetushenkilöstö osaa valita sopivat apuvälineet kohderyhmän tai yksilön tarpeisiin sopivasti.					
Opistossa järjestetään myös vapaa-ajan toimintaa ja asumisen ohjausta.					
Opistossa on suunniteltu psykososiaalisen ohjauksen käytännöt, joiden avulla tukea tai apua tarvitseva opiskelija voidaan ohjata oikean tukimenettelyn piiriin (saattaen vaihtaminen).					
Opistolla on menettelytavat, joilla varmistetaan, että kansanopisto-opintojen jälkeen opiskelija tuntee omat vahvuutensa oppijana ja on tiedostanut mahdolliset oppimisvaikeudet.					

OPISKELUN ESTEETTÖMYYS, OPISTON JA SEN HENKILÖSTÖN OSAAMINEN

Suositus	Puuttuva	Alkava	Kehittyvä	Edistynyt	Arvio omasta, näyttö
Kansanopiston tilojen esteettömyys on kartoitettu.					
Opiston kotisivut ovat esteettömät.					
Opiston henkilöstön osaamista oppimisen esteistä ylläpidetään ja kehitetään yhdessä sovituin menettelytavoin.					
Opisto on kuvannut oman opinnollisen kuntoutuksen sidosryhmäverkostonsa ja ylläpitää sitä aktiivisesti. Yhteistyökumppanit ovat koko henkilöstön tiedossa.					

Liitteet

Liite 1. Tuen tarpeen alkukartoitus ja konsultaatio

Opiskelijalla havaittu oppimisen haaste	Erytisopettaja	Kuraattori	Psykologi	Toiminta-terapeutti/fysio-terapeutti	Opiskelijaterveydenhuolto
Liikuntavammat				x	x
Puheen häiriöt	x				x
Kehitysvammat	x		x		x
Autismin kirjo	x		x		x
Aistivammat					x
Maahanmuuttajien oppimisvaikeudet	x *)	x *)			
Elämänhallinta-ongelmat		x	x		x
Lukivaikeus ja matematiikan sekä vieraankielen oppimisen vaikeus	x		x		
Kielellinen erityisvaikeus	x		x		
Tarkkaavuuden ja toiminnanohjauksen ongelmat	x	x	x	x	
Visuaalisen hahmottamisen vaikeus	x		x		
Motoriset vaikeudet	x		x	x	

*) Selvittäminen vaatii moniammatillista yhteistyötä

Liite 2. Menetelmäpakki opistojen työn tueksi

1. OPPIMISPROSESSIA TUKEVAT ARVIOINTIMENETELMÄT:

[www.aikuiskoulutuksenvoima.fi/pages/
testit-ja-kartoitukset.php](http://www.aikuiskoulutuksenvoima.fi/pages/testit-ja-kartoitukset.php)

[www.porttivapauteen.fi/filebank/
247-ASRS-testi.pdf](http://www.porttivapauteen.fi/filebank/247-ASRS-testi.pdf)

karkia.me/adhd/#testi

[www15.uta.fi/arkisto/verkkotutor/testit/
index.php?testi=opst](http://www15.uta.fi/arkisto/verkkotutor/testit/index.php?testi=opst)

Oppimisen pulmien tarkistuslista:

www.krimi.fi/AINEISTO/oppi_testi.htm

[www.oppimisvaikeus.fi/oppimisvaikeudet/
tunnistus/tunnistuslista](http://www.oppimisvaikeus.fi/oppimisvaikeudet/tunnistus/tunnistuslista)

www.oppimisvaikeus.fi/doc/OO_Tunnistuslista.pdf

ja tulkintaohje:

[www.oppimisvaikeus.fi/doc/OO_
Tunnistuslista_ohje.pdf](http://www.oppimisvaikeus.fi/doc/OO_Tunnistuslista_ohje.pdf)

Oppimistyylitesti:

www.tenviesti.fi/test2.htm

[www.linguanet-europa.org/pdfs/
learning-style-questionnaire-fi.pdf](http://www.linguanet-europa.org/pdfs/learning-style-questionnaire-fi.pdf)

[http://grundtvux.internetix.fi/fi/kyselyt/
tyoskentelytyyli_ts/](http://grundtvux.internetix.fi/fi/kyselyt/tyoskentelytyyli_ts/)

Pikalukitesti:

www.erilaistenoppijoidenliitto.fi/?page_id=257

www.kseo.fi/testi.html

Kirjoittajatesti:

[http://terra.chydenius.fi/ahot/MillainenKirjoittaja-
na_AHOT.html](http://terra.chydenius.fi/ahot/MillainenKirjoittajana_AHOT.html)

Aivopuoliskotesti:

[www.porttivapauteen.fi/filebank/
246-Aivopuoliskotesti.pdf](http://www.porttivapauteen.fi/filebank/246-Aivopuoliskotesti.pdf)

Havaintokanavatesti:

www.erilaistenoppijoidenliitto.fi/?page_id=386

Harjoitteluun:

<http://www.O3.edu.fi/oppimateriaalit/lukiluukas/>

2. MENETELMÄT, TYÖKALUT JA PALVELUT

KOMMUNIKAATIO

www.papunet.fi,

selkeää ja saavutettavaa viestintää,
muun muassa pelejä ja oppimistehtäviä

OPPIMISVAIKEUDET, palvelut

www.celia.fi

(valtion erikoiskirjasto lukemisesteisille, kauno- ja tietokirjallisuuden lainaaminen on maksutonta; oppikirjoja voi ostaa www.oppari.fi -verkkokaupasta)

www.datero.fi

(erityisryhmien tietotekniikkakeskus, josta voi lainata oman kirjaston kautta kirjastokortilla oppimisvaikeusisen henkilön kuntoutukseen ja (erityis)opetukseen sopivia tietokoneohjelmia))

www.utu.fi

(Turun yliopiston oppimistutkimuksen keskus, oppimisen ja koulutuksen alaan keskittyvänä monitieteinen tutkimus- ja jatkokoulutusyksikkö sekä klinikka oppimisvaikeusasiakkaille ja heidän perheilleen)

www.oppimisvaikeus.fi

(Kuntoutussäätiön oppimisvaikeuspalvelu tarjoaa neuropsykologista kuntoutusta oppimisvaikeuksiin)

www.tk-opisto.fi/lukituki.fi/

(Turun kristillisen opiston Luki-Tuki -palvelukeskus auttaa ja opastaa lukivaikeuteen liittyvissä asioissa)

Valtakunnallisen lukijärjestön, Erilaisten oppijoiden liiton paikallisyhdistykset palvelevat kaikissa luki- ja oppimisvaikeuksiin liittyvissä kysymyksissä ja tarjoavat testausta, kuntoutusta ja koulutusta Helsingissä, Turussa, Kotkassa, Lahdessa, Jyväskylässä, Joensuussa ja Vaasassa.

www.nmi.fi/lastentutkimuslinikka

(Niilo Mäki Instituutin ja Jyväskylän perheneuvolan yhdessä ylläpitämä yksikkö, joka on erikoistunut kouluikäisten lasten oppimisvaikeuksien tutkimiseen ja kuntouttamiseen; lisäksi psykologeille oppimisvaikeuksiin liittyvää neuvontaa ja ohjausta)

OPPIMISVAIKEUDET, apuvälineitä, harjoitusohjelmia sekä opetusvälineitä ja -materiaaleja

www.compaid.fi

(Comp Aid Oy - tietoteknisiä palveluita, esim. lukivaikeuksisille suunniteltu Lexia -opetusohjelma)

www.earlylearning.fi

(Early Learning Oy - opetusvälineitä ja -materiaaleja erityisopetukseen, harjoitteluun ja testaamiseen)

www.tevella.fi

(Tevella Oy - opetusvälineitä)

www.erilaistenoppijoidenliitto.fi

(Erilaisten oppijoiden liitto tuottaa lukukalvoja ja -viivaimia)

www.edu.fi/oppimateriaalit/lukiluukas

(Luki-Luukas -interaktiivinen harjoitussivusto lukivaikeuksille)

www.lukimat.fi/ekapeli

(Ekapeli - tietokoneella pelattava oppimispeli, joka harjoittaa lukutaidon perusteita)

www.lukimat.fi/

(tietoverkkovälitteinen peruslukutaidon ja matematiikan oppimisvalmiuksien oppimis- ja arviointiympäristö)

www.opperi.fi

(Opperi - matematiikan opetusmateriaaleja ja koulutusta)

Erilaisten oppijoiden liitto ry. 2010. **Apuvälineitä erilaisen oppijan arkeen.** WS Bookwell Oy.

Hirvonen, S., Hämäläinen, R., Liimatainen, J. & P. Sarsama, (toim.). 2015. **Monenlaista pelaamista, erilaisista oppimista.** Voiko pelien avulla oppia? Millaisilla peleillä? Kirja esittelee useita padi-, netti- ja lautapelejä matematiikkaan, hahmottamiseen, vieraisiin kieliin, äidinkielen, reaaliaineisiin sekä matalan kynnyksen liikkumiseen ja soittamiseen.

Kairaluoma, L., Ahonen, T., Aro, M., Kakkuri, I., Laakso, K., Peltonen, M. & K. Wennström, (toim.). 2008. **Luke-malla ja tekemällä.** Niilo Mäki Instituutti.

Salmi, P., Huemer, S., Heikkilä, R. & M. Aro. 2013. **Tavoitteena sujuva lukutaito - teoriaa ja harjoituksia.** Niilo Mäki Instituutin julkaisuja Kummi 10.

KUULOVAMMA, erilaisia kommunikaatiotapoja

<http://suvi.viittomat.net/>

(viittomakielen kuvasanakirja)

www.viivi.fi/lastenviittomasanakirja/

(lasten kuvasanakirja)

RIIPPUVUUSONGELMAT

www.e-mielenterveys.fi/mielenterveyden-hairiot/riippuvuusongelmat/riippuvuuksien-hoito/

www.vastaamo.fi/psykoterapia/riippuvuudet

www.tyokalupakki.net/pages/index.php?id=74&pid=2

www.hyvinvointipolku.fi/web/polku/riippuvuudet

www.espoonjarjestokatu.fi/verkkosivujen%20tekstikuvat/RIIPPUVUUS%20JA%20SEN%20TUNNISTAMINEN.pdf

www.nuortenelama.fi/elavaa-elamaa/p%C3%A4ihdeet-ja-riippuvuudet

Päihderiippuvuus:

www.a-klinikka.fi/

www.thl.fi/fi_FI/web/neuvoa-antavat-fi/paihdekuntoutus

www.irtihuumeista.fi/tietoa_ja_tukea/riippuvuus

Tupakkariippuvuus :

www.stumppi.fi/portal/stumppi/

Peliriippuvuus:

www.paihdekeskusportti.fi/palvelut/peliriippuvuus-ja-muut-toiminnalliset-riippuvuudet

https://nuoret.mielenterveystalo.fi/nuoriso/tietopankki/nuorten_mielenterveysongelmat_peli_riippuvuudet/

www.peluuri.fi/pelaajalle_/tunnista_peliongelma_?session=16524554

www.nettinappi.fi/tietoalue/nettielama/turvallinen-netinkaytto/netti-ja-peliriippuvuus/

NÄKÖVAMMA

www.nkl.fi/fi/etusivu

(Näkövammaisten keskusliitto ry

- palveluita ja työkaluja näkövammaisille)

www.onerva.fi/onerva/

(Oppimis- ja ohjauskeskus Onerva - palveluja oppimisen ja koulunkäynnin tuen tarpeisiin - yleisen, tehostetun ja erityisen tuen toteuttamiseen)

www.silmatera.fi/

(Näkövammaisten Lasten Tuki ry./Näkövammaiset lapset ry - palvelut ja tuet)

www.sokeinlastentuki.com/index.html

Sokein lasten tuki ry

Näkövammaisten koulunkäynnin tukitahoja ovat muun muassa keskussairaaloitten näkökeskukset.

LIIKUNTAVAMMA (Cp-vamma/ liikuntavamma)

Tietoa liikuntavammaisen opetuksesta on esimerkiksi valtion erityiskouluilla:

Ruskeasuon koulu,

www.ruskis.fi/

Tervaväylä,

www.tervavayla.fi/

Mikael-koulu,

www.mikael-koulu.fi/

Mäntykankaan koulu,

www.mantykankaankoulu.fi/

Onerva Mäen koulu,

www.onerva.fi/

<http://respecta.fi/>

(Respecta - päivittäisten toimien ja liikunnan apuvälineitä)

<http://papunet.net/tikoteekki/>

(Tikoteekki - tietoa tietotekniikan soveltamisesta opetukseen)

www.compaid.fi/

(Compaid - tietoa tietotekniikan soveltamisesta opetukseen)

<http://www.malike.fi/>

(Malike - soveltavan liikunnan harrastusvälineitä vuokraa)

MIELENTERVEYSONGELMAT

www.mtkl.fi/

(Mielenterveyden keskusliitto)

www.mielenterveysseura.fi/

(Suomen Mielenterveysseura)

Valtakunnallisia jäsenyhdistyksiä:

www.nepsy.fi/

(Neuropsykologinen mielenterveysyhdistys Nepsy ry)

<http://luovahulluus.com/>

(Luova Hulluus ry)

www.mielentaide.fi/joomla/

(Mielentaide ry)

www.mielimaastary.fi/

(Mieli Maasta ry)

www.narsistienuhrientuki.info/

(Narsistien uhrien tuki ry)

www.paniikki.net/

(Paniikkihäiriöyhdistys ry)

www.pollestapotkua.net/

(Pollesta Potkua ry)

www.moniaaniset.fi/

(Suomen Moniääniset ry)

<http://192.163.238.165/~skitsofr/>

(Suomen skitsofreniayhdistys ry)

www.agera.fi/

(Vertaistuki Agora ry)

<http://www.surunauha.net/>

(Surunauha ry)

www.aima.fi/

(Äimä ry - Äidit irti synnytysmasennuksesta)

SOSIOEMOTIONAALISET ONGELMAT

<http://wanda.uef.fi/tkk/projektit/sosemot/puuttuminen.php>

(Opetushallitus - tietoa mitä voi tehdä mikäli on sosioemotionaalisia ongelmia)

3. JÄRJESTÖT JA NETTITIEtoa

OPPIMISVAIKEUDET

www.adhd-liitto.fi

(ADHD-liitto - tietoa tarkkaavuushäiriöstä)

www.adhd-tutuksi.fi

www.aivoliitto.fi

(Aivoliitto - tietoa kielellisistä erityisvaikeuksista)

www.nmi.fi

(Niilo Mäki Instituutti - oppimisvaikeuksien monitieteisen tutkimuksen ja kehittämistyön yksikkö)

www.oppimisvaikeus.fi

(Kuntoutussäätiö - oppimisvaikeuksien tutkimus, arviointi, kuntoutus ja koulutus)

www.kaypahoito.fi

(Duodecim)

www.hus.fi/sairaanhoito

(Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri - tietoa eri oppimisvaikeuksista ja niiden selvittämisestä)

www.erilaistenoppijoidenliitto.fi

(valtakunnallinen lukijärjestö)

www.oppimisti.fi

(paikallinen lukijärjestö, Lahden seudun erilaiset oppijat ry)

www.opintoluotsi.fi/fi-FI/opiskelu/erityista_tukea_tarvitseville/

(tietoa oppimisvaikeuksien tukimuodoista lukiossa, ammattikoulussa, ammattikorkeakoulussa ja yliopistossa)

www.speres.fi

(Finlandssvenskt specialpedagogiskt resurscentrum)

KUULOVAMMA

www.kl-deaf.fi

(Kuurojen liitto)

www.kuurojenkansanopisto.fi

(Kuurojen kansanopisto)

www.kuuloliitto.fi

(Kuuloliitto)

www.kuurojenpalvelusaatio.fi

(Kuurojen palvelusäätiö)

www.klvi.fi

(kuulovammaisten lasten vanhempien liitto)

www.kuuloavain.fi

(kuulovammaisten lasten vanhempien liiton julkaisema tietopaketti)

www.esok.fi/esok-hanke/julkaisu

(kuuron korkeakouluopiskelijan huomioiminen)

www.opiskelutulkki.fi

(viittomakielen tulkki opiskelussa)

RIIPPUVUUSONGELMAT

www.preventiimi.fi/

www.emppa.fi/apua-arkeen/riippuvuusongelmat/

www.apua.info/Kategoriat.aspx?classID=4892a705-e7a3-4b85-a8a6-4e377fcb3d8e

www.mtk.fi/reppu/tyohyvinvointi/fi_FI/materiaalit/_files/90258698337649414/default/Salmela_Ihminen%20tarvitsee%20toista%20ihmist%C3%A4%20%E2%80%93voiko%20riippuvuudesta%20tulla.pdf

Päihderiippuvuus:

www.paihdelinkki.fi/

www.terveyskirjasto.fi/terveysportti/tk.koti?p_artikkeli=dlk01048

www.ppshp.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/npp/embeds/25988_Laine.pdf

www.medicina.fi/fato/26.pdf

Tupakkariippuvuus:

www.cancer.fi/syovanehkaisy/tupakka/nikotiiniriippuvuus/

Peliriippuvuus:

www.nettineuvo.fi/index.asp

www.nettinappi.fi/tietoalue/nettielama/turvallinen-netinkaytto/netti-ja-peliriippuvuus/

www.infopankki.fi/fi/elama-suomessa/ongelmatilanteet/peliriippuvuus

<http://pelirajaton.fi/>

http://mediakasvatus.kirjastot.fi/pelit/ilmioita_ja_n%C3%A4k%C3%B6kulmia

Seksiriippuvuus:

www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/tietoa-seksuaalisuudesta/aikuiset/ongelmia_haasteita_sairauksia/seksuaaliongelmakun_seksi_saa_yliotteen/

NÄKÖVAMMA

www.nkl.fi
(Näkövammaisten keskusliitto - tietoa näkövammasta)

www.celia.fi/
(näkövammaisten kirjasto)

LIIKUNTAVAMMA (Cp-vamma/ liikuntavamma)

www.palvelupolkumalli.fi/pitkaeikaissairaiden-ja-vammaisten-lasten-perheille/liikuntavammoista

<http://cp-hanke.fi/materiaalit/cp-vamma/luokitukset/>

www.esok.fi/esok-hanke/julkaisut/oppaat/liikkuminen

MIELENTERVEYSONGELMAT

www.mtkl.fi/
(Mielenterveyden keskusliitto)

www.mielenterveysseura.fi/
(Suomen Mielenterveysseura)

Valtakunnallisia jäsenyhdistyksiä:

www.nepsy.fi/materiaaleja/tietoa
(Neuropsykologinen mielenterveysyhdistys Nepsy ry)

www.paniikki.net/
(Paniikkihäiriöyhdistys ry - tietoa paniikkihäiriöistä)

www.moniaaniset.fi/
(Suomen Moniääniset ry - tietoa äänien kuulemisesta)

<http://192.163.238.165/~skitsofr/>
(Suomen skitsofreniayhdistys ry - tietoa skitsofreniasta)

www.aima.fi/
(Äidit irti synnytysmasennuksesta ry - tietoa synnytysmasennuksesta)

www.oivamieli.fi
(välineitä stressin, ahdistuksen ja paniikkikohtausten hallintaan)

SOSIOEMOTIONALAISET ONGELMAT

<http://wanda.uef.fi/tkk/projektit/sosemot/teoria.php>
(Opetushallitus - sosioemotionaalisen vaikeuden määrittely)

ELÄMÄNHALLINNAN ONGELMAT

www.mielenhyvinvoinninopetus.fi

ERITYISLAHJAKKUUS

<http://lahjakkaatlapset.fi/esittely/suomen-mensa-ryn-lahjakkaat-lapset-ohjelma/>

www.oph.fi/kehittamishankkeet/lahjakkuutta_ja_erityisvahvuuksia_tukeva_opetus

KOMMUNIKAATIO-ONGELMAT

<https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/kommunikointi/puhetta-tukeva-ja-korvaava-kommunikointi>

<http://papunet.net/tietoa/kommunikoinnin-kuntoutus>

KEHITYSVAMMAT

www.verneri.net
www.kehitysvammaliitto.fi
www.kvtl.fi
www.opike.fi
www.selkokeskus.fi
www.papunet.fi

AUTISMIN KIRJO

www.autismiliitto.fi/autismin_kirjo
(Autismi- ja Aspergerliitto ry - tietoa Autismin kirjosta)

Liite 3.

Resurssiopistot: Kansanopistojen ryhmittelyä osaamisalueiden mukaan

Tähän on kuvattu OPIKU-käsikirjan kehittämistyössä olleiden kansanopistojen vahvuusalueita erilaisten kohderyhmien kohtaamisessa. Ideana on, että nämä opistot muodostavat kasvavan osaajien joukon, jotka toimivat toisten opistojen tukena sekä tarjoavat apua erityisissä kysymyksissä. Listalle voi ilmoittaa mukaan, ja sitä täydennetään siltä osin verkossa.

Kuurojen kansanopisto www.kuurojenkansanopisto.fi on Kuurojen Liiton opisto, jonka tehtävänä on edistää viittomakielisten asemaa koulutuksen kentällä. Lisäksi Kuurojen kansanopisto antaa koulutusta kuuleville viittomakielellä ja muissa vaihtoehtoisissa kommunikaatitavoissa (mm. tukiviittomat).

Lahden kansanopisto www.lahdenkansanopisto.fi on sitoutumaton vapaan sivistystyön yleissivistävää ja muuta aikuiskoulutusta antava oppilaitos, jonka tarkoituksena on edistää opiskelijan persoonallisuuden kehitystä ja omaehtoista opiskelua. Opistossa vaalitaan pohjoismaista sivistysperinnettä ja monikulttuurisuutta. Opistolla on vuosikymmenten kokemus perusopetuksen lisäopetuksesta sekä maahanmuuttajien kotoutumis- ja luku- ja kirjoitustaidon koulutuksista. Huomioimme kaikessa opetuksessa opiskelijoiden erilaiset tuen

tarpeet ja pyrimme vahvistamaan heidän opiskelutaitojaan.

Lehtimäen opisto, www.lehtimaenopisto.fi on erityistä tukea ja ohjausta tarvitsevien henkilöiden oppilaitos. Opisto järjestää pääasiassa vaikeavammaisille henkilöille koulutusta, joka lisää tasa-arvoa ja elämänlaatua, edistää hyvinvointia ja terveyttä sekä ehkäisee yhteiskunnallista ja sosiaalista syrjäytymistä. Opistolla järjestetään pitkäkestoisia opintolinjoja, lyhytkursseja, asumisvalmennusta ja yksilöllisiä jaksuja.

Raudaskylän kristillinen opisto, www.rko.fi tarjoaa monipuolista koulutusta lähellä luontoa ja maaseudun rauhaa. Opistolla kohtaavat eri-ikäiset, erilaisissa elämänvaiheissa elävät ja erilaisia oppimisvalmiuksia omaavat ihmiset opiskelun ja asuntolaelämän merkeissä. Opistolla on mahdollisuus suorittaa peruskoulu, lukio, avoimen yliopiston arvosanoja ja ammattitutkintoja sekä opiskella erityislinjalla, joka on kehitysvammaisille ja erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille suunnattu itsenäiseen elämään ja jatkokoulutukseen valmentava opintolinja. Pieni, tiivis opiskeluympäristö takaa opiskelijalle kokonaisvaltaisen tuen opiskelun aikana.

